

“DÖVME”NİN ÇEŞİTLİ DİLLERDEKİ ETİMOLOJİSİ VE KISA TARİHÇESİ

Fidan UĞUR ÇERİKAN*, Mehmet Riza ALANKO**

Özet

Bir beden bezeme türü olan “dövme”; bir toplumun simgesel iletişimi ya da pigtograf olmakla beraber o toplumun duyuş, düşünüş ve davranış kalıplarını da aktaran bir üretim aracıdır. “Dövme”yi konu alan bu çalışma; “dövme”nin farklı dillerdeki sözcük karşılığı ile bu sözcüklerin etimolojisi ve “dövme”nin farklı kültürlerdeki tarihsel gelişiminden meydana gelmektedir. Konunun tarihsel arka planının çok geniş olması nedeniyle, bu makalede yalnızca “dövme” sözcüğünün etimolojisi ve dövme geleneğinin tarihsel gelişimine yer verilebilmiştir.

Makalenin amacı; “dövme”nin bir toplumdan diğerine nasıl geçtiğini, çeşitli toplumların “dövme”ye nasıl özgün anlam ve işlevler yüklediğini ve dövme geleneğinin bin yıllardır çeşitlenerek nasıl çok zengin anlam, işlev ve uygulamalara sahip olduğunu açıklığa kavuşturaktır.

Konu ele alınırken yalnızca kronolojik ya da coğrafi bir sıralama izlenmemiş, aynı zamanda, “Bütünsel-Karşılaştırmalı” ve “Yayılma” halkbilimi yöntemleriyle farklı kültürlerin dövme yükledikleri benzer ve farklı anlamlar da göz önünde bulundurulmuştur. Böylece, her toplumun kendine özgü tarihsel, coğrafi ve kültürel koşulları dikkate alınarak dövmenin bütün dünyaya kültürel olarak yayılma süreci ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca “dövme”nin çeşitli toplumların tarihsel süreçlerindeki işlevselliği “İşlevsel” halkbilimi yönteminden hareketle tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: "Dövme", "Simgesel İletişim- pigtograf", "Kültürel Yayılma", "İşlevsellik"

ETYMOLOGY AND A BRIEF HISTORY OF TATTOOING IN DIFFERENT LANGUAGES

Abstract

Tattooing a kind of body ornament, acts as means of production conveying the feeling, thinking and behaviour patterns of the society. It is also the symbolic communication of that society. The study on tattooing, consists of correspondences for words in different languages and etymology of these words and historical development of tattooing in the different cultures. In this section, due to the fact that the historical background of the subject is too comprehensive, it could be possible to include only the etymology of the tattoo word and historical development of the tattooing tradition.

The study aims to clarify how the tattooing passes from one society to another and how various societies attribute original meanings and functions to tattooing and how tattooing tradition has very rich meaning, functions and practices throughout thousand years.

When discussing the subject not only a chronological or geographical order was followed, but also similar and different meanings attributed by different cultures were taken into consideration through folklore methods such as cultural diffusion and holistic&comparative approach. Thus, by considering each society's specific historical, geographical and cultural conditions, the process of cultural diffusion of tattooing has been tried to be revealed all over the world. Besides the functionality of tattooing in the historical development of the various societies has been discussed through the point of functional Folklore.

Keywords: "Tattooing", "Symbolic Communications-Pigtograph", "Cultural Diffussion", "Fuctionality"

* Dr., M. E. B, Hasan Tekin Ada Anadolu Lisesi,Denizli.
e-posta: ege_hierapolis@hotmail.com

** M. E. B, Hasan Tekin Ada Anadolu Lisesi,Denizli.
e-posta:

1.GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan “dövme”; Mısır, Mezopotamya, Yunanistan, Kuzey ve Orta Avrupa, Anadolu, Orta ve Güneydoğu Asya, Okyanusya, Japonya, Amerika başta olmak üzere neredeyse dünyanın bütün coğrafya ve kültürlerinde varlığını farklı şekillerle de olsa binlerce yıldan beri sürdüren bir gelenektir.

Fransız antropolog Claude Levi-Strauss (1908 - 2009), "Yapısalcı Antropoloji" adlı ünlü eserinde, Maori dövmelelerinden söz ederken "Dövme, yalnızca bedene [basit] bir resim işlemek değil; grubun bütün geleneklerini ve felsefesini [adeta] zihne kazımadır." (Levi-Strauss, 1963: 257; 2012: 368) demektedir. Bu anlamda “geleneksel dövme”, bir topluluğun yüzlerce yılda meydana gelen duyusu, düşünüş ve davranış kalıplarını, adeta bir DNA molekülü gibi kodlayıp bir kuşaktan diğerine aktarılmasını sağlayan bir kalıtım materyalidir. Üstelik “dövme” ve “dövmecilik”, kültürel etkileşim yoluyla bir kültürden diğerine geçişlilik özelliğine de sahiptir.

İnsanlık tarihinde “dövme”, kimi zaman belirli bir kabilenin "totemi", kimi zaman insanları kötülükten koruyan bir "tılsım", kimi zaman suçluların alınının "kara lekesi", kimi zaman kölelerin satın alınmış olduğunu gösterir bir "mülkiyet belgesi", kimi zaman üst sınıfların bir "soyluluk işareti", kimi zaman gözü pek savaşçıların "kahramanlık nişanesi", kimi zaman sirk palyaçolarının "garabet alameti", kimi zaman çapkın denizcilerin "vücutlarının süsü"; kimi zaman ise gençlik hareketlerinin "alt kimlik simgesi" olarak algılanmıştır. Günümüz çağdaş sanayi toplumunda ise dövme, daha çok öne çıkan "beden süsleme" işleviyle, moda ve güzellik endüstrisinin

bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir.

2.DÖVMENİN SÖZCÜK ANLAMI

Sözcük anlamına bakıldığında dövme, "vücut derisinin iğne gibi sivri bir araçla çizilerek içine renk veren maddelerin konulması yoluyla yapılan çıkmaz yazı ya da resim" anlamına gelir. (TDK Türkçe Sözlük, 1998: 637) Antropolojik ve sosyolojik olarak “dövme”, "çizgiler ve resimlerle deriyi süsleme âdeti" (Örnek,1971: 69-70) ya da "ilk(s)el topluluklarda dini inançlara bağlı olarak gelişen yüze ve vücudun birçok yerine damgalamak suretiyle bazı totem resimlerinin kazdırılması işlemi" olarak anlaşılmaktadır. (Ülken, 1969: 71) Sembolik anlamda ise “dövme”, "kişinin bir genel semboller kümesinin üyesi olduğunu gösterir işaret" olarak düşünülebilir. (Cirlot, 1971: 330; Tezcan, 2000: 137) En basit ifade tarzıyla “dövme”, "vücut derisi içine doğal veya doğal olmayan yollarla elde edilen boyaların zerk edilmesi suretiyle yapılan desen ve şekiller" olarak tanımlanabilir. (Çoruhlu, 2015: 40) Bu yüzden de “dövme”, farklı malzemeler kullanılarak insan bedeninin çeşitli sembol ya da resimlerle bezenmesi (tatoaj) ya da vücut üzerine yapılan bir tür simgesel işaretler (piktogram) olarak ele alınabilir. (Hazar, 2007: 347) Herodotus (MÖ 484 - 425), Platon (MÖ 427 - 347), Aristophanes (MÖ 456 - 386), Seneca (MÖ 4 - MS 65), Plinius, (MS 23 - 79), Plutarkhos (MS 45 - 120), Galen (MS 129 - 216) gibi antik yazarların el yazmalarında farklı sözcüklerle de olsa dövme uygulamasından sıkça söz edilmiştir. Buna karşın, Batı dünyasında çağdaş anlamda “tattoo (dövme)” sözcüğü, "Endeavour" adlı ünlü keşif yolculuğu sırasında Polinezya adalarını keşfeden James Cook (1728 - 1779) tarafından ancak 1769 yılında ilk kez kayıt altına alınabilmiştir.

Bugün Batı dillerinde kullanılan “dövme (tattoo)” sözcüğü, Tahiti dilinde, büyük bir olasılıkla dövme yaparken çıkartılan ritmik “çakma”, “vurma” ya da “dövme” sesinin yankısı olan “ta-tatu” sözcüğünden türemiştir. (DeMello, 2007: 77-79; Scutt & Gotch, 2003: 37; Sanders 2008: 14; Bruns, 2009: 17; Jarret, 2013: 41; Tassie, 2003: 85; Perzanowski, 2012: 5; Öncül, 2012: 7; Hazar, 2007: 347; Scheinfeld, 2007: 362) Bu sözcük zaman içinde fonetiğini “tattaow”, “tattoo” olarak değiştirmiş ve günümüzde Batı dillerinde İngilizce “tattoo” (Örnek,1971: 69; Redhouse 1983: 1002), Almanca “tatauiierung” ya da “tatowierung” (Örnek,1971: 69; Wahrig Deutsches Wörterbuch,1985: 3677), Fransızca “tatouage” (Örnek, 1971: 69; Dictionnaire de LAcademie francaise, 2, 1835: 818) halini almıştır.

Arapçada “dövme”, “iğne ve siyah bir tozla vücudun üzerine yapılan şekil” anlamına gelen “veşm”, “vişâm” ya da “vuşûm” sözcükleriyle dile getirilir. (Yaran, 1994: 522; Develioğlu, 1996: 1149; Çoruhlu, 2015: 40; Göker ve Çağlayandereli, 2010: 2; Smeaton, 1937: 53; Gevaryahu, 2010: 16) Arapçada dövme yapan kimselere “vaşime”; yaptıran kimselere ise “müstevşime” denir. (Çoruhlu, 2015: 40; Hazar, 2007: 353)

Türk dünyasında ise dövmenin karşılığı olarak daha çok “dağ/tağ” ya da “dağlama/tağ- lama” sözcükleri tercih edilmiştir. “Dağlama” ya da “tağlama”, “insan ve hayvan vücuduna kızgın bir demirle vurulan damga, işaret, im” anlamına gelen “dâg/tâğ” kökünden gelmektedir. (Develioğlu, 1996: 160; Kâşgarlı Mahmud, 2007: 246; Dilçin, 2003: 60; Gülensoy 1989: 153; Durmuş, 2012: 114).

1072-1074 yılları arasında Bağdat’ta yazılan ve ilk Türkçe sözlük

olan Divânu Lügati’t-Türk’te, Kâşgarlı Mahmud, “Fârisilerin bu sözcüğü Türklerden almış olduğunu; bunun Farsçaya ait bir sözcük olamayacağını; Türklerle karşılaştırıldığında Fârisilerin hayvan sürülerine sahip olmadığından dillerinde, bu sürüleri birbirinden ayırt etmek için kullanılan “damga”yı dile getiren bir sözcük bulunmasının imkânsız olduğunu” öne sürmüştür. (Kâşgarlı Mahmud, 2007: 246) Bunun dışında, Türk dünyasında, MÖ 5. yüzyılın ortalarından itibaren çeşitli vücut organlarının hareket kabiliyetini geliştirmek, vücudun genel dayanıklılığını artırmak, sayrılıkları iyileştirmek gibi çeşitli amaçlar için hayvanlar kadar insanların da dağlandığı bilinmektedir. (Durmuş, 2012: 120; Gülensoy 1989: 153)

Türkçede zaman zaman dövme ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılan bir başka sözcük ise “damga” ya da “tamga”dır. “Dağ” ya da “dağlama” sözcüğüne göre daha geniş bir anlama sahip olan “damga” ya da “tamga”, “herhangi bir şeyin üzerine vurulan işaret, alamet, alamet-i farika, marka” gibi anlamlara gelir. (Kâşgarlı Mahmud, 2007: 526; Dilçin, 1983: 201; Toprak, 2011: 555; Gülensoy 1989: 13) Sözcüğün Türk dünyasındaki en eski izleri, Türklerin en eski yazıtlarından biri olarak kabul edilen “Açura Yazıtları”nın sol yanındaki metinde (E 26) rastlanmıştır: “Bunsuzdu kara saçlarım. Bunsuzdu kirpiklerim. Dağlarda, sayısızdı damgalı yılmaklarım. Savaş ordumun gücü, yedi bin oğlan idi. Henüz yaşım on yedi. Ölüm, pek erken geldi.” (Orkun, 1940: 134; Gülensoy 1989: 11; Toprak, 2011: 556;). Yazıttan da anlaşıldığı gibi, Türkler hayvanlarını özellikle de atlarını damgalama geleneğini çok eski dönemlerden beri sürdürmektedir.

Türklerdeki tamga geleneğine ilişkin en önemli kaynaklardan birisi kuşkusuz Kül Tigin Anıtıdır. Kül Tigin Anıtı'nda, ünlü Göktürk hakanı Kül Tigin (685 - 731)'in yuğ törenine ilişkin "On-Ok oğlum Türgiş hakanından damgacı Makaraç ve damgacı Oğuz Bilge geldi. Kırgız hakanından Tarduş İnançu Çor geldi. Türbe yapıcısı, süsleme sanatçısı ve mezar taşı ustası olarak Çin imparatorunun yeğeni General Çang geldi." denilmektedir. (Ercilasun, 2004: 118-119) Buradan da anlaşıldığı gibi, Kül Tigin'in anıt mezarının yapımı sırasında "türbe yapıcısı", "süsleme sanatçısı" ve "mezar taşı ustası" gibi çeşitli meslek adamlarının yanı sıra "damgacılar" da hazır bulunmuştur.

Yine aynı sözcük, Karahanlı Uygur Türklerinden Yûsuf Hâs Hâcib (1017 - 1077?)'in kaleme alarak Doğu Karahanlı hükümdarı Tabgaç Uluğ Buğra Kara Han'a takdim ettiği "Kutadgu Bilig" adlı eserin pek çok yerinde geçmektedir. (Yûsuf Hâs Hâcib, 45 s.11, 1035 s.62, 1764 s.99, 2901 s.155, 3222 s.171, 3273 s.174, 3942 s.207, 4044 s.213) Divânu Lügati't-Türk'te ise "tamga", "hakanın mührü"; "tamgalama" ise "hakanın mührüyle damga vurma" olarak açıklanmıştır. (Kâşgarlı Mahmud, 2007: 526). Ünlü Fin Türkolog Arvo Martti Oktavianus Râsânen (1893 - 1976) tarafından yazılan "Türk Dillerinin Etimoloji Sözlüğü"ne göre, atı. "tamka" "eigentumszeichen", KB, mtü, çag. usw. "tamka" "siegel", kmk. "tamna", Oyrat ve Soyon Türkçesinde ise "tanma" biçiminde kullanılmakta olup, Çeremişçe ve Rusçaya "tamga"; Moğol-caya ise "tamaga" olarak geçmiştir. Bu sözcükten zaman içerisinde "tamgaci", "tamgalamak", "tamga urmak" gibi çeşitli isim ve fiiller türetilmiştir. (Toprak, 2011: 555; Gülensoy 1989: 12)

Sonuç olarak Türk dünyasında "damga", çağdaş anlamda "amblem,

marka, logo, arma, işaret, dövme" gibi belirleyici ve tanımlayıcı simgesel anlatım biçimlerinin genel adıdır. Türkler "damga"yı, "çeşitli boy ve sülaleleri tanımlamak için adeta soyut birer kimlik" olarak kullanmıştır. Türk dünyasında çok farklı anlam ve işlevlerde kendine yer bulan "damga"; kabilenin ortak malı olan konak yerleri, yol kavşakları ve otlaklardaki taş-kaya gibi yerlerde, aileye-boya ait hayvanların işaretlenmesinde, kilim-halı-çul-keçetesti gibi ev eşyalarında, evlerin kapı ve duvarlarında, el-yüz-pazu ve göğüse yapılan dövmelerde, Şaman davullarında, kurban olarak adanmış hayvanlarda, mezar taşlarında, sınır taşlarında, nazarlık ve ziynet eşyalarında, arı kovanı ve ambarlarda, at koşum takımlarında, mühürlerde, tuğ-bayrak-sancak gibi hükümdarlık alametlerinde, otağ-taht ve saraylarda, ticari eşyalarda, at ve sığırlarda, koç ve koyunun kulak veya burnunun üstünde, koç veya koyunun sırtında-kuyruğunda veya başında hece tahtası adı verilen tahtadan yapılmış mezar işaretlerinde, keçelerde-kepeneklerde-nakış ve yanışlarda, ziynet eşyalarında, nazarlıklarda, ev kapı ve duvarlarda, testi vb. kap kacakta kısacası gündelik yaşamın hemen her alanında yaygın bir biçimde kullanılmıştır. (Güllüdağ, 2015: 132; Gülensoy 1989: 18-19)

"Dâg-dâglama" ya da "tamga-tamgalama" sözcükleri Türk dünyasında halen kullanılmaya devam etmekle birlikte, günümüzde, çağdaş Anadolu ağızlarında "dövme" sözcüğüyle eş anlamlı bir biçimde "dövün", "döğün" ya da "döğme" sözcükleri de kullanılmaktadır. (TDK Türkçe Sözlük, 1998: 629; Dilçin, 1983: 71-72, Abiç, 2011: 18; Çoruhlu, 2015: 40; Göker ve Çağlayandereli, 2010: 2; Çevik, 1996)

Anadolu Türkçesinde "dövün", "döğün", "döğme" ya da "dövme" sözcüğü "vücut dövürtme" eylemine karşılık gelen "dövmek" ad eylem halinden türetilmiştir. Dolayısıyla, isim olarak kullanıldığında "dövme"; aynı zamanda bir eylemi de içermesi nedeniyle, bir anlamda "damga"; daha dar anlamda ise "vücut damgası" anlamı taşımaktadır. (Abiç, 2011: 18; Çoruhlu, 2015: 40)

Günümüzde Ortadoğu'da Arap kökenli ailelere mensup kadınların yaptırdıkları dövmeye karşılık olarak "dâg", "dak" ya da "dek" sözcüğü kullanılmaktadır. (Öncül, 2012: 10; Çoruhlu, 2015: 40; Hazar, 2007: 353; Göker ve Çağlayandereli, 2010: 2; Smeaton, 1937: 53) Bu sözcük, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde "dövme" sözcüğüne karşılık gelecek biçimde halen yaygın bir biçimde kullanılmaya devam etmektedir. (Abiç, 2011:18) Bu yörede dövme yapan erkeklere "dekkak"; dövme yapan kadınlara "dekkake"; dövme yaptıran erkeklere "medkuk", dövme yaptıran kadınlara ise "meşkûke" denilmektedir. (Öncül, 2012: 10; Çoruhlu, 2015: 40; Hazar, 2007: 353; Göker ve Çağlayandereli, 2010: 2)

3.DÖVMENİN KISA TARİHİ

"Dövme", yazı öncesi dönemden itibaren insanın kendisini sembolik olarak ifade etmesinin belki de en eski yöntemlerinden biri olmuştur. Bununla birlikte, "dövme" temelde insan bedenine uygulanan ve varlığı ancak insan bedeninin organik süresiyle sınırlı olan bir uygulamadır. Bu yüzden de dövmenin izlerini tarihsel kanıtlara dayalı olarak takip etme konusunda çok büyük güçlükler bulunmaktadır.

"Dövme" uygulamasına ilişkin tarihsel kanıtlar en genel anlamda yazılı

döneme ve yazı öncesi döneme ilişkin kanıtlar olmak üzere iki grupta toplanabilir. Yazılı döneme ilişkin kanıtlar, MÖ 1400 yılından kalma Musevilerin kutsal kitabı Tevrat başta olmak üzere, Antik Yunan ve Roma dönemi düşünür ve tarihçilerinin günümüze ulaşmayı başarmış el yazmalarından meydana gelir. Yazı öncesi döneme ilişkin kanıtlar ise çeşitli arkeolojik kazılardan elde edilmiş biçimli resim ve heykeller, dövme teknolojisini meydana getiren çeşitli dövme araç ve gereçleri ve belki de en önemlisi mumyalanarak bugüne kadar korunabilmeyi başarmış dövmeli insan bedenlerinden oluşur.

4.DÖVMEYLE İLGİLİ EN ESKİ BULUNTULAR

İlk olarak ne zaman ve nerede ortaya çıktığı kesin olarak bilinmese de dövmeyle ilişkin en eski kalıntılar, Fransa, Portekiz ve İskandinavya'daki çeşitli mağaralarda yapılan kazılardan elde edilmiştir. Nitekim Fransa'da, Chatelperron'daki "Grotte des Fees (Peri Mağarası)"nda çanak çömlekler, keskin çakmaktaşı aletler ile siyah ve kırmızı pigment izleri dövmeyle ilişkin ilk kanıtlar olarak kabul edilir. (Marczak, 2007: 7-8; Van Dinter, 2005; 24) Yine, Fransa'nın güneyindeki Pyrenee Dağlarında "Grottes du Mas d'Azil" olarak bilinen Üst Paleolitik dönemden kalma bir mağarada Fransız jeolog Edouard Piette (1827-1906) tarafından yapılan kazılarda farklı dönemlere ilişkin yerleşim katmanları bulunmuştur. 1937-1943 yılları arasında Saint-Just Pequart (1881-1944) ve eşi tarafından burada yapılan kazılarda Üst Paleolitik dönemden kalma çok sayıda dövme araç ve gereğine rastlanmıştır. (Aaron, 2013: 17-18, Marczak, 2007: 8; Green, 2007)

Dövme yapımında kullanıldığı sanılan "aşı boyası kalemleri", "kemik dövme dibegi", "pigment kabı", "kemik spatula", "aşı boyası ve kil paleti", "sivri kemik iğneler" ve "çeşitli çubuklar"dan meydana gelen toplam yedi farklı materyal, Saint-Just Pequart'ın ölümünden sonra 1962 yılında, karısı Martha Pequart tarafından çizimleriyle birlikte yayımlanmıştır. (Pequart M. & Pequart St.-J.,1962: 211-214.)

Avrupa'daki kazılardan elde edilen Üst Paleolitik döneme ilişkin bu araç ve gereçler, dövmenin tarihinin on iki bin yıl önceye kadar geri götürülebileceğini göstermektedir.

4.1.Avrupa'da Dövmeli İlk İnsan Bedeni: "Tedavi İşareti"

Alp Dağlarının Avusturya ile İtalya arasında kalan Tyrol dağlık bölgesinde doğal koşullar altında korunabilmeyi başarmış "Buz Adam Ötzi", bugüne kadar dövmeye ilişkin elde edilmiş tarihsel ve arkeolojik kanıtların, kuşkusuz en önemlisidir.

MÖ 3250 yıllarında yaşadığı sanılan Ötzi, buzulların erimesi ve aşırı soğuk sonucu Trollerde bir buz dağının altında giysi ve diğer araçlarıyla beraber gömülü kalmış; bedeni doğal bir mumyalanmayla korunarak bozulmadan bugüne kadar ulaşmayı başarmıştır. 1991 yılında tesadüfen keşfedilen "Buz Adam Ötzi", o dönem arkeoloji dünyasında çok büyük bir yankı uyandırmış; fantastik bedeni, yaşamı, yaşadığı sağlık ve çevre koşulları ile ölümü gibi çeşitli konularda ayrıntılı bir biçimde incelenmesi iki yıldan fazla sürmüştür. Bu incelemeler esnasında Ötzi'nin vücudunda kalınlığı 1-3 mm ve uzunluğu 7-40 mm arasında değişen on dokuz çizgi grubu halinde, sol bilek, alt bacaklarda da dâhil olmak üzere vücudunun genelinde toplam altmış bir adet dövme izine rastlanmıştır. Dejeneratif eklem hastalığına sahip

olduğu saptanan Ötzi'nin, bütün dövmelerinin eklem ve akupunktur noktalarında olması, Ötzi'nin vücudunda bulunan bu dövmelerin çeşitli hastalıklara karşı tedavi amaçlı olarak kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. (Zelyck, 2005: 2; Wolf, Robitaille, Krutak, Galliot, 2016: 4; Jarret, Lobel, Powell, 2013: 42; Fahlander, 2015: 53-57-60; Perzanowski, 2013: 516-517; Marczak, 2007: 9; Göker ve Çağlayandereli, 2010: 1; Hazar, 2007; Öncül, 2012: 6; Çoruhlu, 2015: 51)

4.2.Cucuteni-Trypilia Kültüründe Dövme: "Ana Tanrıça'ya Tapınma İşareti"

Avrupa'daki bir diğer "dövme" izine ise 1896 yılında, Vikentij Khvoika (1850-1914) tarafından Ukrayna'da yapılan kazılarda MÖ 5400 ile MÖ 2700 yıllarından kalma Cucuteni-Trypilia kültürüne ait ilk yerleşim yerlerinde rastlanmıştır. Avrupa'da neolitik dönemde ilk yerleşik yaşama geçen topluluklardan biri olarak kabul edilen Cucuteni-Trypilia kültürü, Karpatlardan Dinyeper Nehrinin doğusuna, oradan da Karadeniz'in güney kıyılarına dek uzanan geniş bir alana yayılmıştır. (Shaw & Jameson, 1999: 165, 588590; Nikitina, Sokhatskyb, Kovaliukhc, Videikod, 2010: 9; Klyosov.& Mironova, 2013: 164) 1981 yılında, Romanya'nın Kuzeydoğusunda sonradan yapılan kazılarda da, Cucuteni-Trypilia kültürüne ait "Tanrıçalar Konseyi" adıyla bilinen ve yirmiden fazla insan biçimli seramik heykelcikten oluşan ünlü bir kült topluluğu bulunmuştur. (C.M. Lazarovici, G.C. Lazarovici, Jurcanu, 2009: 136, 170) Bu tanrıça heykelciklerinin vücut ve yüzlerindeki bezemelerin, neolitik dönem beden bezeme ve dövme geleneğini yansıttığı düşünülmektedir. (Jarret, Lobel, Powell, 2013: 41; C.M. Lazarovici, G.C. Lazarovici, Jurcanu, 2009: 80, 117, 136 152,170)

Ayrıca, bu seramik eserlerdeki desenlerle Altay, Moğolistan ve Çin bölgesindekiler arasında büyük benzerlikler olduğu saptanmıştır. (Klyosov.& Mironova, 2013: 167) Çok geniş bir alana yayılan Cucuteni-Trypillia kültüründe dövme, çok sayıda tanrıçadan meydana gelen adeta bir "Tanrıçalar Konseyi"ne dayalı karmaşık bir inanç sisteminin parçası gibi görünmektedir.

4.3.Hitit Kültüründe Dövme: "Ana Tanrıça'ya Tapınma İşareti"

1958 yılında James Mellaart (1925-2012) tarafından keşfedilen ve insanlığın yerleşik yaşama ilk geçtiği alanlardan biri olan Çatalhöyük'teki kazılardan elde edilen milattan önce altı ya da yedinci bin yıldan kalma çok sayıda arkeolojik kalıntı, Neolitik dönem Anadolu insanının yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi içermektedir. Hititlilerden kalma çivi yazısı tabletlerin okunması sonucu Mezopotamya, Hurri, Luwi ve Pala kökenli çeşitli tanrı ve tanrıçalardan söz edilmektedir. Ayrıca Çatalhöyük'ten elde edilen buluntular, Hititlerin "Bereket Tanrıçası" ile ilişkili bir biçimde ellerine kına yaktığına ilişkin güçlü kanıtlar oluşturmaktadır. Yine 1956 yılına, İngiliz Arkeolog James Mellaart (1925-2012) tarafından keşfedilen ve Batı Anadolu'nun en eski yerleşim yeri olan Hacılar Höyüğü'nden çıkartılan çok sayıda insan biçimli dövme desenli Tanrıça heykelciği, dövmenin Batı Anadolu'da ilk yerleşik kültürlerden beri var olduğunu göstermektedir. (Scheinfeld, 2007: 362, Çoruhlu, 2015: 39) Hititlerden kalan çivi yazısıyla yazılmış çeşitli kanun hükümlerinden, köle çocukların bile kölelik işareti ile damgalandıkları anlaşılmaktadır. (Bozkurt, 1981: 87) Bununla birlikte, neolitik dönem Anadolu kültürlerinde dövmenin Cucuteni-Trypillia kültüründe

olduğu gibi daha çok tapınma gereksinimiyle ilişkili olarak ortaya çıktığı ve kendisine dinsel ritüellerin bir parçası olarak uygulama alanı bulduğu söylenebilir.

4.4.Mezopotamya Kültüründe Dövme: "Mülkiyet ve Cezalandırma İşareti"

Mezopotamya'da gün yüzüne çıkartılan MÖ 3000 yılından kalma "demir damgalar", Asur ve Babil'de dövmenin daha çok kölelerin, hayvanların ve tapınaklara ait adakların mülkiyetini belirlemek için kullanıldığını kanıtlamaktadır. (Frahm, 2010: 130-132; Gevaryahu, 2010: 16) Sözelimi, Yeni Babil ve Geç Babil döneminde köle ve tapınak hizmetkârları, Uruk'taki Enna Tapınağı'nın mülkiyet hakkını gösteren ve Tanrıça İştar'ı simgeleyen bir yıldızla işaretlenmiştir. (Frahm, 2010: 131)

Babil'de dövmenin, kölelerin mülkiyet hakkını belirlemek için kullanıldığına ilişkin çok sayıda yazılı belge bulunmaktadır. Örneğin, Borsippa'da I. Serhas (MÖ 486 - 465) döneminden kalma bir satış faturası, sağ ve sol yanakları ile sağ ve sol eli sahibinin adı yazılarak damgalanan bir köleden söz etmektedir. (Frahm, 2010: 131)

İnsanlığın en eski hukuk metinleri olarak kabul edilen "Hammurabi Kanunları"nın bazı maddeleri, o dönemde Babil'de, kölelerin mülkiyetlerini belirlemek için elleri ve yüzlerine dövme yapıldığını göstermektedir. Örneğin "Hammurabi Kanunları"nın 226. maddesine göre "damga"yla ilgili uygulamalar şöyle ifade edilir: "Eğer bir damgacı kölenin sahibinin rızası olmaksızın, satın alınmamış bir köleyi [başka] işaretle damgalarsa, o damgacının parmakları kesilir." (Hammurabi Kanunları, 1904, s.81)

Yine "Hammurabi Kanunları"nın 227. maddesine göre: "Eğer bir kimse bir damgacıyı aldatır ve satın alınmamış bir köleyi [kendi] işaretiyle damgalatırsa, evinin içine atılır ve öldürülür. Damgacı bilerek damgalamadığına dair yemin ederse, serbest bırakılır." (Hammurabi Kanunları, 1904, s.81)

Mezopotamya'da dövme sadece mülkiyet belirlemek için değil, aynı zamanda köle ve suçluları cezalandırmak için bir "cezalandırma işareti" olarak da kullanılmıştır. Örneğin, Nino- va'dan kalan bir belgeden, saygın bir bilim ve din adamının bilinmeyen bir nedenle Asur'dan kaçtığı ve görünüşe göre "elleri ve yüzü damgalanarak" sonradan bir köle haline gelmiş olduğu anlaşılmaktadır. (Frahm, 2010: 131)

"Dövme"nin Babil'de cezalandırma işareti olarak kullanıldığının bir başka kanıtı ise yine "Hammurabi Kanunları"dır. "Hammurabi Kanunları"nın 127. maddesine göre: "Eğer herhangi bir kimse tapınak rahibelere ya da başka birinin karısına iftira atar ve bunu ispat edemezse, sürüklenerek hâkim huzuruna çıkarılır ve alınına [ceza olarak] dövme niteliğinde bir işaret konur." (Hammurabi Kanunları, 1904, s.15)

"Dövme"nin Babil'de cezalandırma işareti olarak kullanıldığının bir başka kanıtı ise "Ana İttisu Yasaları"dır. Sümer ve Akad dilinde iki nüsha halinde kayıt altına alınmış olan "Ana İttisu Yasaları" (Ana ittisu II iv 13-14), ikinci bin yılın ilk yarısında, Ninova'da kaçmaya kalkışan kölelerin alınına "Ben bir kaçığım, beni yakalayın" anlamına gelen Akatça: "halaq sabat, ina pantsu iqgur" ya da Sümerce: "lü-zu-zâh gis e-dab/igi-ni «na-ni» in-bal" yazıldığını göstermektedir. (Frahm, 2010:

130-131) Yine, "Ana İttisu Yasaları"nın aile hukukunu düzenleyen çeşitli maddelerine göre, (Ana İttisu III vi 23) "Eğer bir evlat, babasına 'sen benim babam değilsin derse, onu babası tıraş eder ve ona kölelik damgası vurur, gümüş karşılığı köle olarak onu satar." (Bozkurt, 1981: 74; Tosun, 1975: 47) Babasını kaybettikten sonra annesine itaat etmeyen oğlunu ayağından damgalayarak satma hakkı anneye de tanınmıştır. "Ana İttisu Kanunları"nın bir başka tabletinde kendisini evlât edinenlere karşı gelen evlâtlığın da saçının tıraş edilerek satılabileceği belirtilmiştir. (Bozkurt, 1981: 74)

Sonuç olarak Mezopotamya'da "dövme", hemen her dönemde, daha çok köleler ve suçluları cezalandırma aracı olarak kullanılmıştır. Erken Babil döneminde yalnızca suçlular, köleler ya da ana babaya karşı gelerek sonradan köle olanlar damgalanırken, Orta Babil dönemi belgelerinde artık kölelerin efendilerinden ayırt etmek için damgalandıkları anlaşılmaktadır. Yeni Babil döneminde ise köleler kol ya da ellerinden efendilerine özgü bir işaret vurularak efendilerinin kimliğinin anlaşılması için damgalanmaya başlanmıştır. (Bozkurt, 1981: 77)

Bu dönemde, kölelerin zorunlu olarak damgalanması ve tıraş edilmesine "gallabütu"; köleleri damgalayan ve onları tıraş eden berberlere ise "gallabu" adı verilmiştir. (Gelb, I.J., Jacobsen T, Landsberger B., Oppenheim A. L., 1995: 14,17) Asur ve Babil'de de kölelerin ve sığırların çeşitli simgelerle damgalanmasına "simtu" ya da "samâtu"; üzerlerine yazı yazılarak damgalanmasına ise "sataru" adı verilmiştir. (Frahm, 2010: 1131; Gevaryahu, 2010: 17; Gelb, I.J., Jacobsen T, Landsberger B., Oppenheim A. L., 1995 : 307-308)

4.5.Mısır Dünyasında Dövme: "Gizem, Büyü ve Tedavi İşareti"

"Dövme"; Mısır'ın eski kültüründe de kendisine büyük bir yer edinmeyi başarmıştır. İnsanlığın en eski yazmalarından biri olarak kabul edilen "Bremer-Rhind Papirüsü"ndeki bir hiyeroglifte, 'dövme'; "... onların isimleri kollarına Isis ve Nephthys olarak yazılmıştır." şeklindeki ifadeyle anlatılmıştır. Eski Mısır dilinde "dövme" sözcüğünün bugünkü anlamda tam bir karşılığı olmasa da, bu hiyeroglifte kullanılan "oyma", "kazıma", "dağlama", anlamındaki "mentenu" sözcüğünün o dönemde yaklaşık olarak "dövme" sözcüğüne karşılık geldiği sanılmaktadır. (Bianchi, 1989: 26-27; Çoruhlu, 2015: 40)

Dövme" Eski Mısır'da dinsel ve mistik bir ritüelin parçası olarak adak törenlerinde de kullanılmıştır. Yunan tarihçi Plutarkhos (MS kültürünün geleneklerinden geldiği sanılmaktadır. (Bianchi, 1989: 22-23; DeMello, 2007: 102; Tassie, 2003: 91; Jarret, Lobel, Powell, 2013: 42; Sanders, 2008: 9; Vandenbeusch ve Antoinette, 2015:16; Perzanowski, 2013:517; Çoruhlu, 2015: 51) Mısır'da kurban törenlerinde kurban edilecek olan öküzün, "Sphragiste" adı verilen rahipler tarafından diz çökmüş, elleri arkada ve boğazında iki keskin kılıç bulunan bir insan figüründen oluşan bir mühürle damgalandığını aktarır. (Plutark, 2006: 48)

Mısırda "dövme" yalnızca adak törenlerinde kurban edilecek olan hayvanlara yapılan bir uygulama değildir. MÖ 2000'lerden kalma Mısır mumyalarında kamış ve yaprak boyaları ile yapılmış çeşitli dövme izlerine de rastlanılmıştır. (Diyarbakirli,1972: 59-60;

Hazar, 2007; Öncül, 2012: 6) 1891 yılında Deir el-Bahari'de, Fransız Mısır bilimci Eugene Grebaut (1846-1915) tarafından kollarında, göğüslerinde ve karınlarında dövmeler bulunan XI. Hanedan dönemine ait üç kadın mumyası bulunmuştur. Mumyalardan birinin Tanrıça Hathor'un rahibelerinden biri olan Amunet'e, diğer ikisinin ise Hathor tapınak dansçısı iki kadına ait olduğu sanılmaktadır. Amunet'in mumyasında yapılan incelemelerde; sol omzunda, göğsünde ve sağ kolunun dirseğinin altında noktacıklardan oluşan baklava dilimi biçiminde dövme desenleri gözlenmiştir. Aynı zamanda, Amunet ve diğer kadın mumyaların karın duvarını tamamen kaplayan bir dizi nokta ve çizgiden oluşan elips şeklinde devasa bir dövme desenine de rastlanmıştır. Benzer geometrik şekiller Mısır Orta Krallık döneminden kalma çok sayıda kadın heykelcikte de görülmüş olup bu uygulamanın Nil Nehri ve Kuzey Sudan arasında yer alan eski Nubia kültürünün geleneklerinden geldiği sanılmaktadır. (Bianchi, 1989: 22-23; DeMello, 2007: 102; Tassie, 2003: 91; Jarret, Lobel, Powell, 2013: 42; Sanders, 2008: 9; Vandenbeusch ve Antoine, 2015:16; Perzanowski, 2013: 517; Çoruhlu, 2015: 51)

Mısır'daki mumyaların yanı sıra, dövmeli kadın tasvirli seramik figürler ve kaplar Mısır'daki dövme uygulaması hakkında çok önemli başka kanıtlar sunmaktadır. Bu kanıtlar, Antik Mısır'da dövmenin Babil'de olduğu gibi köle ve savaş esirlerini damgalamak için kullanılmış olduğunu göstermektedir. Öte yandan, çok sayıda kadın mumyada dövmeye rastlanmış olması, Mısır'da dövmenin daha çok kadınlara özgü bir gelenek haline gelmiş olduğunu düşündürmektedir.

Yine, Amunet başta olmak üzere çok sayıda kadın mummyada dövmenin karın duvarı üzerine uygulanması, dövmenin hamilelik sırasında tedavi ya da büyüsel bir amaçla kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. (Bianchi, 1989: 28; DeMello, 2007: 102; Jarret, Lobel, Powell, 2013: 42; Sanders, 2008: 9; Vandenbeusch ve Antoine, 2015:17)

"Dövme"yi; köle ve suçluları ayırt etme, dinsel gizem, büyü, tedavi ve süslenme gibi çok farklı amaçlar için kullanan Mısırlılar, özellikle de III. ve IV. hanedanlık döneminden itibaren dövmenin sınırlarını iyiden iyiye genişletmiş; dövmenin Girit ve Yunanistan üzerinden Çin'e, İskoçya'ya, Japonya'ya ve oradan da Kamçatka ve Kuzey Sibiryaya kadar yayılmasını sağlamıştır. (Çoruhlu, 2015: 51)

4.6.Güney Amerika'da Dövme: "Süslenme, Rahmet ve Kurban İşareti"

Güney Amerika'da MÖ 900 ve 300 yıllarına tarihlenen Maya uygarlığına ait çeşitli dövmeli insan mumyaları bulunmuştur. (Shaw & Jameson, 1999:159-160; Öncül, 2012: 6; Kayser, 2010: 7) 1983 yılında, Şili'nin Arica kenti yakınlarında bir su kanalı inşaatı sırasında "Chinchorro Kültürü"ne ait doksan altı insan mummyasından oluşan bir toplu mezara rastlanmıştır. Bu mezar kalıntılarından çıkartılan mumyaların incelenmesi sonucunda, "Chinchorro Kültürü" nde insanların cinsiyet ya da başka bir tanımlayıcı bilgi içermeksizin yalnızca bireysel olarak dövmelenmiş oldukları tespit edilmiştir. Bunlardan "San Miguel de Azapa Koleksiyonunda yer alan "Maitas Chiribaya", "Tiwanaku" ve "San Miguel" kültürüne ait üç kadın ve El Morro kültürüne ait bir erkek mummyası ayrıntılı olarak incelenmiş; özellikle erkek mummyanın burnunun her

iki yanından üst dudaklara doğru siyah noktalardan oluşan tek çizgi şeklinde dövme izlerine rastlanmıştır. (Wolf, Robitaille, Krutak, Galliot, 2015: 5-6)

Güney Amerika kültürlerine ilişkin ikinci önemli bulgu ise 2005 yılında Peru'nun El Brujo bölgesinde Regulo Franco Jordan tarafından ortaya çıkartılan çok iyi korunmuş yirmili yaşlarda bir genç kız mummyasıdır. "Cao Hanımefendisi" adı verilen MÖ 450-500 yıllarına tarihlendirilen mummya, değerli metallerden yapılmış takı ve silahlarıyla birlikte gömülü bulunmuştur. Doğum esnasında öldüğü sanılan "Cao Hanımefendisinin vücudunda yapılan incelemelerde; örümcek, yılan, yayın balığı, yengeç, kedigiller gibi çeşitli hayvanlar ile "Ay Hayvanı" adı verilen doğaüstü bir varlığa ilişkin çeşitli dövme desenlerine rastlanmıştır. Eski And kültürlerinde özellikle "örümcek" ve "yılan" gibi imgelerin daha çok "rahmet", "ölüm" ve "insan kurban etme" ile ilişkili olduğu bilinmektedir. (Jarret, Lobel, Powell, 2013: 44; Perzanowski, 2013: 517)

4.7.Birton Kültüründe Dövme: "Savaş ve Düşmanı Korkutma İşareti"

MÖ 800-600 yıllarından başlayan Erken Demir Çağı'ndan itibaren İskoçya'nın kuzeyi ve doğusunda yaşayan Pictler ile İngiliz Adalarında yaşayan Celticler arasında geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bu dönemde Briton erkekleri, savaşta korkunç görünmek için vücutlarını boyayarak hayvan desenleriyle süslemiştir. Julius Sezar, anılarında, savaşta düşmanlarına korkunç görünmek için Britonların vücutlarını maviye boyadığını yazmıştır. Hatta çağdaş anlamda "Britanya" sözcüğünün kökeni dövmeyle yakından ilişkilidir.

İskoçya’da yaşayan Pictler, dövme yapmakta kullandıkları demir araç gereçleri "Briton" olarak adlandırmıştır. Pict dilinde "Briton" sözcüğü "renğârenk boyanmak" anlamına gelen "Brethon" sözcüğünden türemiştir. (DeMello, 2007: 58; Sanders, 2008: 13,104;)

Savaşta düşmana korkunç görünerek psikolojik üstünlük elde etmek için askerlerin boyanması ya da “dövme” yapması pek çok orduda daha sonraki dönemlerde de gözlenmiştir. Bu uygulama MS III. yüzyılda Hıristiyan Roma İmparatoru olan Constantine (MS 280 - 337) tarafından tamamen yasaklanıncaya kadar Roma Ordusunda askerler arasında yaygın bir şekilde varlığını sürdürmüştür.

4.8.Greko-Romen Dünyasında Dövme: "Mülkiyet ve Cezalandırma İşareti"

"Dövme"nin İlkçağ Yunan dünyasında da vazgeçilmez bir yeri vardır. Greek-Roma dünyasında, Yunanca derideki "ben", "leke", "iz" ya da "işaret" anlamına gelen "stigma" ya da çoğulu "stigmata" sözcüğüyle ifade edilmiş olan “dövme”, daha çok kölelere ve suçlulara kızgın demirle uygulanan bir cezalandırma işareti olarak kullanılmıştır. (DeMello, 2007: 45, 86, 136, 246-247; Frahm, 2010: 132; Jones, 2015: 140; Perzanowski, 2013:517; Marczak, 2007: 12; Gevaryahu, 2010: 15; Çoruhlu, 2015: 40)

Mısır’ın tersine mumyalama, Yunan kültüründe çok yaygın bir uygulama olmadığından Yunan dünyasında dövme hakkındaki bilgiler; ancak antik dönem yazarlarının metinleri ile o dönemden kalma çeşitli arkeolojik kalıntılara dayandırılabilir. Bunlardan tarihçi Herodotos (MÖ 484-425)’a göre, Antik Yunan dünyasında "dövme", tıpkı Mısır ve Mezopotamya’da olduğu gibi

daha çok kölelere, suçlulara ve savaş esirlerine uygulanan bir aşağılama ve ceza işaretidir. (Herodotos, 2011:169; DeMello, 2007: 45, 86, 136; Holmes, 2012:160) Yine Antik Çağın en önemli düşünürlerinden biri olan Platon, eserlerinde "stigma" sözcüğünü hiç kullanmamış olsa da, "Yasalar" adlı eserinde "Herhangi bir kimse kutsallara saygısızlık yaparken yakalanırsa, köle ya da yabancı olması halinde, suçu ellerine ve yüzüne yazılır." ifadesiyle Yunan dünyasında köle ve suçluları dövmeleme geleneğine tanıklık etmektedir. (Jones, 1987: 148; Platon, Yasalar, 854d) Yunanlılar genellikle savaş esirleri ya da kölelerini, "delta"; kaçak köleleri ve onlarla aynı kaderi paylaşan soyguncuları ise "fugitivus (kaçak)" sözcüğünün ilk harfi olan "F" harfiyle (DeMello, 2007: 45) ya da "Bu daha önce kaçmıştır." anlamına gelen "Fucitivus Hic Est" sözünün ilk harfleri olan "FHE" harfleriyle dövmelemiştir. (Marczak, 2007: 13) Bazı uygulamalarda ise kaçmaya kalkışan kölelerin alınına Yunanca "Ben bir kaçağım, beni yakalayın." anlamına gelen "Katekhe me, pheugo) yazılmıştır. (Frahm, 2010: 132)

Roma İmparatorluğunda "dövme", kölelerin ücretinin ödenerek satın alındığını ve kölenin kime ait olduğunu belgelemek için köle tüccarları tarafından bir "mülkiyet işareti" olarak kullanılmıştır. (DeMello, 2007: 45) "Caligula" takma adıyla bilinen Roma İmparatoru Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus (M.S 12 - 41), daha da ileri giderek gladyatörleri ve ilk Hıristiyanları bir kamu malı olarak damgalatıp ömür boyu madenlerde çalışmaya mahkûm etmiştir. (Jones, 1987:148; Jarret, Lobel, Powell, 2013: 44) Kaçak kölelerin alınına dövmeyle yazı yazma geleneği, Roma döneminde de devam etmiştir.

Roma dünyasında, kaçmaya kalkışan kölelerin alınca Latince "Ben bir kaçağım, beni yakalayın; eğer beni yakaladığınızda geri verirsiniz sahibim size bir altın verecek." anlamına gelen "fugi; tene me; cum revocaveris me (d)omine (m)eo accipis solidum." sözleri yazılmıştır. (Frahm, 2010: 132; Westermann, 1955: 77)

"Dövme"; Eski Mısır'da dinsel ve mistik bir ritüelin parçası olarak adak törenlerinde de kullanılmıştır. Yunan tarihçi Plutarkhos (MS kültürünün geleneklerinden geldiği sanılmaktadır. (Bianchi, 1989: 22-23; DeMello, 2007: 102; Tassie, 2003: 91; Jarret, Lobel, Powell, 2013: 42; Sanders, 2008: 9; Vandenbeusch ve Antoinette, 2015: 16; Perzanowski, 2013:517; Çoruhlu, 2015: 51)" Dövme'nin cezalandırma ya da aşağılama işareti olarak kullanılması geleneği Roma İmparatorluğundan günümüze kadar devam etmiştir. Örneğin II. Dünya Savaşı sırasında Naziler, Auschwitz Toplama Kampındaki tutuklu bulunan Yahudilerin kollarına ilk zamanlarda dövmeyle yıldız simgesi, daha sonraki zamanlarda ise tutukluların kimlik numaralarını kazımıştır. (DeMello, 2007: 19-20, 266) Daha yakın zamanlarda, Amerikalı muhafazakâr köşe yazarı William Frank Buckley, Jr. (1925 - 2008), eşcinseller arasında hastalığın yayılmasını sınırlandırmak için AIDS hastalarının kalçalarına dövme yapılmasını önermiştir. (The Hartford Courant, April 19, 1986, p.6 aktaran, Sanders, 2008: 210)

Doğu Roma (Bizans) döneminde dövme konusunda kuşkusuz en önemli isim Diyarbakır'da yaşamış ünlü tıpçı Amidenus Aetius'tur. Dövme tekniğine ilişkin kaleme alınmış en eski kitabın yazarı olarak bilinen Amidenus Aetius, dövme yapımında kullanılacak malzemenin hazırlanmasını, deriye uygulanmasını ve hatta yapılmış

dövmenin deri üzerinden temizlenmesini "Medicae Artis Principes" adlı ünlü tıp eserinde ayrıntılı bir biçimde açıklamıştır. Amidenus Aetius, eserinde o dönemde kullanılan dövme malzemesinin hazırlanışı ve deriye uygulanışı hakkında şu açıklamayı yapmıştır: (Çoruhlu, 2015)

"Biraz çam ağacı (özellikle de kabağı), bir tutam korozyonlu tunç, biraz öd, bir de zaç yağı tabii (bunun yerine kara boya da olabilir) ezilip karıştırılıp elekten geçirilir. Diğer tarafta sirkeyle korozyonlu tuncu öğütüp farklı bir karışım daha hazırlanır. Sonra, bu iki karışımı bir araya getirmek, biraz pırasa suyu ve biraz da su eklenerek karıştırılır." "Önce dövme yapılacak yer pırasa suyuyla yıkanır, sonra kan gelinceye kadar iğnelerle delme suretiyle deri üzerinde bir desen çizilir ve sonra da yukarıdaki karışım, yani 'mürekkep' zerk edilir."

Aynı dönemde Greek ve Roma dünyasının dışında kalan Trakyalılar, İskitler, Dacians, Galyalılar, Picts, Keltler ve Brutonlar gibi kültürler ise dövmeyle daha çok bir gurur işaretleri olarak görmüştür. (Jarret, Lobel, Powell, 2013: 44; Holmes, 2010: 182) Nitekim insanlık tarihinin en eski kayıtlardan birini kaleme alan Herodotus, Trakyalıların "dövme"ye büyük bir hayranlık duyduğunu ve dövmenin onlarda bir "soyluluk nişanı" olarak görüldüğünü ifade etmiştir. (Herodotus, 2011: 383)

4.9.Asya Dünyasında Dövme: "Soyluluk ve Yiğitlik İşareti"

"Dövme"nin varlık alanı Avrupa, Amerika ve Afrika kıtalarıyla sınırlı kalmamış; Orta ve Uzak Asya kültürlerine dek uzanmıştır. Asya'da dövme, bölgenin coğrafya, kültür ve yaşam biçimine özgü yeni anlam, işlev ve uygulama teknikleri kazanarak daha da zenginleşmiştir.

Asya'nın en uzak halklarından biri olan Eskimolar ve Sibirya'nın doğusunda yaşayan bazı kültürlere ait çeşitli dövme cesetler tespit edilmiştir. Sibirya'da MÖ 400'den kalma bazı doğal buz mumyalarının özellikle gövde ve kollarında çeşitli hayvan şekillerinden oluşan dövmelere rastlanmıştır. (Öncül, 2012: 6)

1993 yılında, Rus arkeolog Sergei Rudenko (1885 - 1969) tarafından Batı ve Güney Sibirya'da Altay dağlarının eteğinde yer alan Pazırık Vadisi'nde yaklaşık 2500 yıl öncesine ait mumyalanmış cesetler barındıran bir höyük bulunmuştur. Höyükteki araştırmalarda, kol, bacak ve omuzlarında karmaşık dövmelere sahip biri kadın, diğeri erkek iki savaşçı mumyasına rastlanmıştır. Kaplan, geyik, yılan, dağ keçisi ve balık gibi efsanevi yaratıkların tasvirlerini içeren Pazırık dövmeleri, hem tasarım hem de kullanılan teknikler bakımından o döneme ilişkin Avrupa'da rastlanan mumyalardaki dövmelerle yarışacak derecede gelişkindir. (Shaw & Jameson, 1999:460-461; Marczak, 2007: 9-10; Fahlander, 2015: 58-65; Sanders, 2008: 9; Perzanowski, 2013: 517; van Dinter 2005: 28; Çay, 1983: 31; Çoruhlu, 2007: 92.)

Yine Rusya Federasyonu topraklarında Altay Otonom Bölgesi ile Kazakistan sınırlarının kesiştiği yerde bulunan Ukok Platosundaki Ukok Kurganı, Pazırık Kurganı ile çeşitli bakımlardan benzerlikler göstermektedir. Rus arkeolog Natalia Viktorovna Polosmak (1956-.....) tarafından bu kurganda gerçekleştirilen kazılarda soylu bir kadına ait olduğu sanılan bir mezar bulunmuştur. Bu mezardan çıkartılan ve "Buz Bakiresi" adı verilen çok iyi korunmuş genç kadın mumyasının vücudunun çeşitli yerlerinde II. Pazırık Kurganından çıkartılan savaşçının gövdesindeki desenlere benzer dövmelere

rastlanmıştır. (Fahlander, 2015: 58-65; Sanders, 2008: 9; Çay, 1983: 31; Çoruhlu, 2007: 111)

Pazırık ve Ukok Kurganından elde edilen bulgular, Doğu dünyasındaki dövme ve süslenme geleneği başta olmak üzere pek çok kültürel unsur hakkında çok zengin bilgiler sunmaktadır. Bu bölgede gerçekleştirilen kazı ve araştırma sonuçlarına göre; Hun, Kazak ve Kırgız gibi eski Türk ya da Doğu toplumlarında "dövme"nin bir soyluluk simgesi olduğu ve daha çok alp, soylu ve kahraman kişilerin yüzleri ve vücutlarına "dövme" yaptıkları anlaşılmaktadır. (Fahlander, 2015: 58-65; Göker ve Çağlayandereli, 2010:1; Maraşlı, 2013: 21) Türklerin şaman kıyafetlerindeki ayna, silah vb. eşyaların, erkek ve kadın başlıklarının ya da bedene yapılan dövme vb. süslemelerin kökeninde kem gözlerden korunma arzusu vardır. Bu süslemeler, onların inançlarına göre birçok tılsım karşı koruyucudur. (Tezcan, 2000: 135) Türklerde kölecilik olduğu bilinmekle birlikte, bu hiçbir zaman kurumsallaşamamış, sınıfsal bir kasta ya da tabakaya dönüşmemiştir. Bu nedenle Türklerde dövme, köleleri işaretlemek için bir cezalandırma ya da aşağılama aracı olarak kullanılmamıştır.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra "dövme"; Türk kültürel yaşamından neredeyse tamamen çıkmıştır. Bununla birlikte, Türk-İslam döneminden kalma çeşitli minyatürlerde cinler, devler ve bazı mitolojik figürlere ilişkin tasvirlerde dövmeye benzer süslemelerin görülmesi, Türklerde dövmenin Türk-İslam döneminde de gizliden gizliye devam ettiğine dair bir kanıt oluşturmaktadır. Üstelik Osmanlı döneminde dövmenin Yeniçeriler arasında son derece yaygın olduğu ve Yeniçerilerin bağlı bulunduğu "orta (birlik)"yı gösterdiği bilinmektedir. (Çoruhlu, 2015: 53)

Uzak Doğu'nun önemli kültürlerinden biri- olan Çin kültüründe dövme genel olarak "Qing" (İİQ sözcüğüyle ifade edilmiştir. (Reed, 2010: 3,16, 25, 46) Çin'in en önemli kutsal metinleri "Shang shu", tarihi kayıtları "Shiji", hanedanlık ceza kanunları "Zhiguai" ve çeşitli hikâye anlatıları "Biji" gibi erken dönem Çin yazılı kaynaklarına bakıldığında, Çin kültüründe "dövme"nin önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kaynaklara göre, Çin kültüründe "dövme"nin, bir yerel kabileyi diğerlerinden ayırt etme, suçluları cezalandırma; köleleri işaretleme; yüz ve vücut bezeme, figüratif ve metinsel süsleme ve askeri amaçlı kullanıldığı saptanmıştır. (Reed, 2010:2-3; DeMello, 2007: 61)

Uzak Doğu'nun en uzağında yer alan Japonya'da ise "dövme"nin, binlerce yıl önce Jömon Kabilesi ile birlikte ortaya çıktığı sanılmaktadır. Avcı toplayıcı Jömonlar, Japonya'da MÖ 12.000'den başlayan ve MÖ 300'e kadar süren son derece karmaşık bir kültür geliştirmiştir. Arkeologların bu döneme ilişkin Jömon evlerinde yaptığı çeşitli kazılarda, insanların genellikle yüzlerinde ve vücutlarında "Dogu" olarak adlandırılan çeşitli spor gravürleri bulunan insan biçimli heykelcikler ortaya çıkarılmıştır. Bu heykelciklerdeki dövmelerin, XIX yüzyıla kadar Japonya'da varlığını sürdüren "Aniu Kabilesindeki dövme desenleriyle çeşitli yönlerden benzerliklerinin olduğu saptanmıştır. MÖ 3000 yıllarından kalma bu mezarlardan çıkartılan yüzleri dövmeli kil heykeller, büyük olasılıkla ölümlerin yer altı yolculuklarında onları eşlik eden yakınlarını temsil etmektedir. (Jarret, Lobel, Powell, 2013: 43; Perzanowski, 2013: 517)

MS 300-600 yılları arasında "Kofun Dönemindeki yüz dövmeleri,

Japon feodal kast sisteminde "hinin" ve "eta" kastlarını ayırt etmek için kullanılırken aynı zamanda suçluları cezalandırmak için de kullanılmıştır. XVII. yüzyılın başlarında, halk arasında "irebokuru" denilen ve daha çok Budha'ya sevgi ve sadakat belirtmek için kullanılan resimsel olmayan bir dövme türü yaygınlaşmıştır. İrebokuru döneminde "dövme"nin yönetim tarafından yasaklanması nedeniyle zamanla ortadan kalkmıştır. XVII. yüzyılın ortalarında "Su-dokien (Bütün insanlar kardeştir.)" adı verilen dövmeler ortaya çıkmıştır. Suikoden dövmeleri, adını "Robin Hood" gibi zenginden alıp yoksula veren bir Çin masal kahramanından almış ve Japonya'da hemen hemen bütün toplumsal kesimler tarafından kabul görmüştür. Kol ve bacakların yanı sıra vücudun hem ön, hem arkasını kaplayan günümüzde "İrezumu" denen modern Japon dövmelerinin ilk örnekleri ise; ancak MS 1600-1800 yılları arasında "Edo Döneminde ortaya çıkmış ve alt sınıfların büyük bir kısmının ilgisini çekmiştir. (DeMello, 2007: 167-168, 295) Sanders, 2008: 11-13)

XIX. yüzyıla gelindiğinde Japonya'da "dövme", günah sayıldığı için halkın çoğunluğu tarafından kabul görmemiş; 1945'e kadar da yasaklanmıştır. Bu dönemde "dövme", yasak olmasına rağmen, insanlar tarafından gizliden gizliye yaptırılmaya devam etmiş ve giysilerle örtülerek gösterilmemeye çalışılmıştır. Bu dönemde, Japonya'da "İrezumi" adı verilen gövdenin tamamını kaplayan bir dövme tarzı gelişmiş ve bu tarz daha çok "Yakuza" ya da "gokudō" olarak bilinen "Japon Mafyası" tarafından yaygın bir biçimde kullanılmıştır. (Ârnason, 2014: 18-19; DeMello, 2007: 167-168, 295-296, 126; Sanders, 2008: 12; McCharty, 2011: 243)

Yapılırken çok acı verdiği bilinen ve vücudu boydan boya kaplayan bu "İrezumu" tarzı dövme, Japanyo'da Yakuza grupları arasında "yiğitlik" ve "acıya meydan okuma" işareti olarak kabul görmüştür.

4.10.Ortaçağ'da Dövme: "Lanetlenmiş ve Yasaklanmış Pagan İşareti"

Ortaçağ genel olarak "dövme" ve "dövmecilik"ın gerilediği yıllarıdır. Ortaçağ boyunca, üç büyük dinin kutsal metinlerinin etkisiyle dövme bir "pagan âdeti" olarak görülmüş; "Tanrı'nın yarattığı yapıyı bozma" olarak anlaşıldığı için hoş karşılanmamış; hatta tümüyle yasaklanmıştır.

MÖ 1400 yıllarından kalan Musevilerin kutsal kitabı olan Tevrat, "dövme"ye ilişkin belki de en eski yazılı kaynaktır. Tevrat'ta "dövme", İbranice sözcüğüyle geçmektedir ve yaygın bir şekilde "kesik", "kesi" ya da "derinin kesilmesi" olarak tanımlanmıştır. (Zelyck, 2005: 4; Gevarya, 2010: 14).

Tevrat, vücuda yapılan "dövme"yi, o dönemde yaygın olan "ölü yakının ağlayarak tır-naklarıyla yüzünü yırtması" âdeti ile ilişkili olarak ele almış; dövme konusunda "Ölmüş bir can için bedeninizi yaralamayacaksınız ve bedeninize dövme olarak işaretler yapmayacaksınız. Ben Yehova'yım." (Kutsal Kitap, 2008: Levioğulları,19:28 ,s.163) ve "Siz Tanrınız Yehova'nın oğullarısınız. Ölümlerinizi için bedeninizde yara açmayacak, kaşlarınızı yolmayacaksınız." (Kutsal Kitap, 2008: Yasalar 14:1 s.259) ayetleriyle Musevilere kesin bir yasaklama getirmiştir. Bununla birlikte, Museviliğin dini kurallarını meydana getiren Talmut'ta da "dövme" ile ilgili şu ifadeler geçmektedir: "Eğer bir insan derisinin üzerine yazı yazar da, ancak kalıcı bir iz bırakırsa günah işlemiş sayılır." (Mishnah, Makkot 3: 6) Bu durumda,

Musevilikte kalıcı olan "dövme" kesin olarak yasaklanmış; ancak geçici olmak kaydıyla yazı şeklinde yaptırılmaya izin verilmiştir.

İncil'de kesin bir ayet bulunmadığı için Hıristiyanlıkta "dövme" tartışmalı bir konu olarak kalmıştır. Hıristiyanlıkta dövmeye ilişkin yaklaşımlar daha çok "Efendimiz İsa'nın yolunda öğrendiğim ve ikna olduğum gerçek şu ki; hiçbir şey özünde kirli değildir; yalnızca onu kirli sayan kişi için kirlidir." (Kutsal Kitap, 2008, Romalılar 14: 14, s.1460) ve "Gerçekten imanla yapılmayan her şey günahtır." (Kutsal Kitap, 2008, Romalılar 14: 23, s.1460) ayetlerine dayanır. Bu ayetler çerçevesinde Hıristiyanlığın ortaya çıktığı yıllarda ilk Hıristiyanlar, bedenlerine Hz. İsa'nın adını yazmış ya da haç desenli dövme yaptırılmıştır. Büyük Constantinus (MS 272- 337)'tan sonra gelen Roma İmparatorları yüz hariç vücudun diğer bölümlerine dövme yapılmasına herhangi bir kısıtlama getirmemiştir. Bununla birlikte, MS IV. yüzyılda Katolik Kilisesi "Tanrı'nın yaratmış olduğu görüntüyü bozduğu" gerekçesiyle Roma'daki köle ve mahkûmların yüzüne dövme yapılmasını yasaklamış; 787 yılında Papa I Hadrianus (MS 700 - 795), vücudun herhangi bir yerine dövme yapmayı batıl inançları ve paganizmi çağrıştırdığı gerekçesiyle tümüyle yasaklamıştır. (DeMello; 2007: 62,136; Hazar, 2007; Kadioğlu 2002; Öncül, 2012: 6) Hıristiyanlık dünyasında "dövme" Papa tarafından kesin olarak yasaklanmış olsa da, Ortaçağ boyunca çeşitli biçimlerde Avrupa'da varlığını sürdürmüştür. Örneğin, Hıristiyan hacılar "Kutsal Topraklar"ı ziyaret ettiğinde hatıra olarak dövme yaptırmıştır. Danimarkalılar, İskandinav ve Saksonlar çivit otunu kalıcı vücut boyası şeklinde kullanarak aile armalı çeşitli dövme yaptırılmıştır.

1066 yılında Normanların Britanya'yı işgal etmesi ve dövmeli insanları aşağılamasıyla "dövme" XIX. yüzyıla kadar Batı kültüründen neredeyse tümüyle silinmiştir. (DeMello, 2000)

İslamiyet'te ise dövmeyi doğrudan yasaklayan herhangi bir Kur'an ayeti bulunmamaktadır. Bununla birlikte, çeşitli ayet ve hadislerin yorumlanmasına dayalı olarak genelde tasvirin, özelde ise bir tür vücut tasviri olan dövmenin yasak olduğu kabul edilmiştir. İslâm dünyasında, "Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar (ensâb) ve fal okları; ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz." (Diyabet, Maide Suresi 5/90, cüz 7, s.123) ayetinde geçen "ensâb" sözcüğü, anlam bakımından her türlü resim ve tasvirleri kapsayacak şekilde genişletilmiş; çeşitli hadis yorumlarına dayalı olarak her türlü tasvirten, özellikle de insan ve diğer canlı varlıkların tasvirinden uzak durulmuştur. Öte yandan İslâm'da, "dikkat çekmek ya da daha güzel görünmek için doğal özelliklerin değiştirilmesi"; "fıtratı bozma" olarak kabul edilmiş ve bu anlamıyla dövme en azından "mekruh" sayılmıştır. İslâm'da dövmenin yasak olduğunu savunan görüşler, en çok "Allah, o şeytana lânet etti ve o da, "And olsun ki senin kullarından elbette belirli bir pay alacağım." dedi. Onları mutlaka saptıracağım, mutlaka onları kuruntulara sokacağım ve onlara emredeceğim de putlara adak için hayvanların kulaklarını yaracaklar. Yine onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler. Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse, şüphesiz o apaçık bir hüsrana düşmüştür." (Diyabet, Nisâ Suresi, 4/118-119, cüz 5, s.97) ayetini dayanak gösterirler. Yine bu görüşler, Abdullah İbn'i Ömer (MS 614-693)'ten rivayetle, Hz. Muhammed'in "Dövme yapan ve

dövme yaptırmak isteyen kadınlara Allah lânet etsin." diyerek dövmeyi yasakladığını savunmuşlardır. (Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libas, 33; Yaran, 1994: 522)

4.11.Dövmenin Batı Dünyasında Yeniden Keşfi; "Avrupa Sosyetesinin Moda İşareti"

Üç büyük dinin yasaklamasıyla Avrupa'da Ortaçağ boyunca neredeyse tamamen unutulmuş "dövme"; coğrafi keşifler sonucu Polinezya ve Amerika yerlileri sayesinde Batı dünyasında yeniden keşfedilmiştir. 1769 yılında İngiltere adına yelken açan James Cook (1728 - 1779), Tahiti'yi keşfetmiş ve burada geleneksel Tahiti dövmesiyle karşılaşmıştır. Hatta Cook, 1777'de Tahiti dilinden gelen "ta-tau" sözcüğünü "tattoo" olarak İngilizce'ye kazandıran ilk kişi olmuştur. Bu süreçte Cook, yalnızca "dövme (tattoo)" sözcüğünü İngilizce'ye kazandırmakla kalmamış; "Omai" ve "Tupia" adlı dövmeli iki yerliyi İngiltere'ye getirerek İngilizlere Tahiti dövmesinin canlı örneğini de göstermiştir. (De-Mello, 2007: 78, 255, 264) Bundan birkaç yıl sonra, John Rutherford adlı bir İngiliz, Yeni Zelanda'ya yaptığı bir yolculukta Maoriler tarafından yakalanmış, zorla dövmelenmiş ve kabile reisinin kızıyla evlendirilmiştir. Bu olaylar da halk arasında büyük bir ilgi konusu haline gelmiştir. (Sanders, 2008: 15)

Tahitili yerlilerle tanışan İngilizler, bu karşılaşma sonucu ilk kez dövmeyle tanışmış ve dövmeyi bir "vahşilik ya da ilkelik işareti" olarak algılamışsalar da, zamanla garip bir biçimde, üst sınıftan çok sayıda kimse küçük dövmeler yaptırmaya başlamıştır. (DeMello, 2000: 47,49; Gilbert, 2000: 29-31; West, 2008: 2-3; Sanders, 2008: 14-15 Scot, 2007:205; Perzanowski, 2013: 518)

Örneğin, Galler Prensi VII. Edward da (1841-1910), 1862’de Filistin’e ziyareti sırasında koluna haç dövmesi yaptırmıştır. Yine, Kral VII, Edward’ın oğlu V. George (1865 - 1936), 1882’de yaptığı Japonya ziyaretinde bileğine bir canavar motifi işletmiştir. Rus Çarı II. Nicholas (1868 - 1918), Yunan Kralı I. George (1845 - 1913), İsveç Kralı I. Oscar (1799 - 1859), son Alman İmparatoru ve Prusya Kralı II. Wilhelm (1859 - 1941) dövme yaptıran diğer dünya liderleri arasındadır. Böylece, İngiliz kraliyet ailesi başta olmak üzere, dünya liderlerinin dövmeye karşı bu ilgisi, dövmenin XIX. yüzyılda İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinde iyiden iyiye yaygınlaşmasına neden olmuştur. (Sanders, 2008: 14-15; Scot, 2007: 205-206; Perzanowski, 2013: 519; Bulut, 2002: 36-54; Öncül, 2012: 7)

4.12.Amerika'da Dövme; "Milliyetçilik ve Yurtseverlik İşareti"

Amerika’da "dövme", özellikle XIX. yüzyılın ortalarından itibaren askerler ve alt sınıf çalışanlar tarafından rağbet görmeye başlamıştır. Amerikan İç Savaşı (1861 - 1865) esnasında cephedeki askerler arasında "milliyetçilik simgesi" olarak görülen "yurtsever dövmeler" oldukça yaygınlaşmıştır. (DeMello, 2007: 188; Scot, 2007: 206)

1846 yılında Alman göçmeni Martin Hildebrandt ve kızı Nora Hildebrandt’ın New York’ta ilk dövme dükkânını açması ve 1876 yılında Samuel O’Reilly (1854 - 1909)’nin çabalarıyla dövme sanatçısı Hori Chiyo (1859 - 1900)’nun Japonya’dan Amerika’ya getirilmesi, 1876 yılında Thomas Alva Edison (1847-1931) tarafından "Stencil-Pens" adlı ilk dövme makinesinin tasarlanması, 1891 yılında Samuel

O’Reilly (1854 - 1909) tarafından "tattaugraph" adlı ilk elektrikli dövme makinesinin patentinin alınması, 1904 yılında Charlie Wagner (1875 - 1953) tarafından daha kullanışlı bir dövme makinesinin geliştirilmesi ile birlikte dövme, Amerika Birleşik Devletleri’nde profesyonel bir boyut kazanmıştır. (Zelyck, 2005: 2; Sanders, 2008: 16-18; Perzanowski, 2013: 519-520; De-Mello, 2000: 49-50; DeMello, 2007: 5)

Kendi topraklarından koparılıp Amerika’ya getirilen dövmeli yerlilerin "ucube gösterisi (freak show)" adı verilen sirk gösterilerin halka izlettirilmesi, XX. yüzyılın başlarından itibaren yerini, Jean Babtiste Cabri, John Rutherford, ve James F. O’Connell, İrene La Bell ve Betty Broadbent gibi dövmeli sanatçıların sirk ve karnaval gösterilerine bırakmıştır. I. Dünya Savaşı (1914-1918) esnasında denizciler ve askerler mevcut dövme tarzını daha da zenginleştirerek dövmenin halk arasında yaygınlaşmasını sağlamıştır. Savaştan sonra dövmeye olan ilgi ise iyiden iyiye azalmıştır. II. Dünya savaşı (1939-1945) sırasında ise askerler dışında hiç kimse "dövme"ye ilgi göstermemiştir. II. Dünya Savaşından sonra "dövme"ye daha çok asi motosikletçi gençler ve suç çetelerinin ilgi gösterdiği görülmüştür. (DeMello, 2000: 67; DeMello, 2007: 6-7, 30-31)

Bu dönemde sağlıksız koşullarda oluşturulmuş altında çalışan dövme atölyelerinde yapılan dövmelerin hepatit gibi çeşitli bulaşıcı hastalıkların yayılmasına neden olduğu tespit edilmiştir. ABD başta olmak üzere pek çok ülkede sağlık gerekçesiyle dövmeye kısıtlama getirilmiş; hatta bazı ülkelerde dövmenin tamamen yasaklandığı dahi görülmüştür. (Sanders, 2008: 18; Perzanowski, 2013: 521)

4.13.Dövmenin Rönesansı: "Bir Sanat ve Yaratıcılık İşareti"

1960'lı yıllardan itibaren sanatsal ifade gücüne sahip olan yeni nesil dövmeçilerin ortaya çıkması, dövmeyle ilgili ilgiyi yeniden artırmıştır. Bu dönemde, çoğu yükseköğrenim görmüş iyi eğitilmiş ve deneyimli sanatçılar; dövmeyle, kalıcı ve yasal bir kariyer yolu olarak görmeye başlamıştır. Diğer yandan, sanatsal yanı ağır basan dövmeçilerin ortaya çıkması sektörünün yaratıcılığı ve verimliliğini de artırmıştır. Bu dönemde, "Grafiti"den "Kübizm"e kadar uzanan çeşitli sanatsal etkiler, dövmeçilikte yeni teknik ve tarzların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, sektörün müşteri potansiyeli değişmiş; müşteriler genellikle dövme ve sanat hakkında daha donanımlı, daha eğitilmiş ve daha bilgili hale gelmiştir. (Sanders, 2008: 19; Perzanowski, 2013: 522)

Tüm bu gelişmelerin sonucunda dövmeçilik, artık sadece sarkilerde ya da asker ve alt sınıflar arasında ilgi gören bir "alt kimlik işareti" olmaktan çıkmış; başlı başına bir "sanat dalı" haline dönüşmüştür. Diğer yandan, bilimsel ve teknoloji alanında yeniliklerin ortaya çıkması, dövmeçilik sektörüne büyük bir dinamizm kazandırmış; bunun sonucunda, dövmeçilik tamamen ticari bir "endüstri dalı" haline gelmiştir.

4.14.1970'li Yıllarda Toplumsal Hareketlerde Dövme: "Bireysellik İşareti"

1970'li yıllar, yeni söylem ve felsefelere dayalı pek çok toplumsal hareketin ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu yıllarda dövme; New Age hareketi, barış hareketi, kendi kendine yardım hareketi, çevrecilik hareketi, feminizm ve eşcinsel hareketi gibi çeşitli toplumsal hareketlerin üyeleri tarafından kendilerini toplum içinde ifade etmek için

kullanılmıştır. Yine aynı süre zarfında dövme, askerlerin, çetelerin ya da motosikletçilerin kullandığı bir "alt kimlik işareti" olmaktan çıkmış, yeni gelişen toplumsal hareketlerin sembolik ve söylemsel olarak kendilerini ifade etmesini sağlayan bir "bireysellik işareti"ne dönüşmüştür. (DeMello, 2007: 75-76)

5.GÜNÜMÜZDE DÖVME: "BİR MODA VE KAPİTALİST TÜKETİM İŞARETİ"

İlk dövme makinesinin bulunması ve ilk dövmeçi dükkânının açılışından günümüze kadar "dövme", geleneksel anlamını tamamen yitirmiş ve tümüyle ticari bir popüler kültür aracı haline dönüşmüştür. Günümüzde "dövme" gençler, çeşitli alt kültürler, moda ve sosyete dünyası başta olmak üzere sosyal, kültürel, ekonomik ve sınıfsal bakımdan çok farklı toplum kesimlerinin içinde varlığını korumaktadır.

"Dövme" konusunda Türkiye sınırlarında yeterince saha çalışması bulunmadığından, toplumumuzda "dövme"nin ne kadar yaygın olduğu, kimlerin "dövme" yaptırmaya yöneldiği, "dövme" yaptıranların cinsiyet, yaş, öğrenim ve meslek gruplarına dağılımı, "dövme" yaptıranların sosyo-ekonomik, kültürel ve sınıfsal özellikleri, dövme yaptıranlar için "dövme"nin ifade ettiği anlam vb. gibi konularda kapsamlı çalışmalar yapılmamış olması bilim dünyası için bir eksikliklerdir.

1936 yılında, "Life" dergisinde yayımlanan "her on Amerikalıdan birinin dövmeyle olduğunu" öne süren makale ABD'de büyük bir heyecan ve tartışma yaratmıştır. "Mayo Clinic" tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre de, şu anda yaklaşık 20 milyon Amerikalı'nın dövmeyle sahip olduğu tespit edilmiştir.

Yine "Harris Interactive Poll" tarafından yapılan bir başka araştırmaya göre, Amerika'daki yetişkinlerin %16'sı en az bir adet dövmeyle sahiptir. Bu araştırmalar, dövmenin etnik olarak en çok Amerikan yerlileri arasında ve en çok 25-29 (% 36) ve 30-39 (% 28) yaş kategorisi arasında yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Dövmenin meslek grupları arasında dağılımına bakıldığında en çok üniversite öğrencileri arasında yaygın olduğu gözlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin %23'ünün en az bir, en çok üç dövmeyle sahip oldukları görülmektedir. ABD "News and World Report"un verilerine göre, Amerika'da her gün yeni bir dövme salonu, kapılarını müşterilerine açmaktadır. Dövmecilik, şu anda Amerika'nın altıncı en hızlı büyüyen perakende iş kolu durumundadır. ABD'de XXI. yy'ın ilk yıllarından itibaren sekiz büyük dövme dergisi düzenli olarak yayınlanmış ve bugün de basımını sürdürmektedir. Son verilere göre bugün ABD'de çalışan otuz bin dövme sanatçısı bu meslek sayesinde para kazanmaktadır. (Zelyck, 2005:2)

Öte yandan, günümüzde, dövmeciliğin bir endüstri haline gelmesi ve dövmenin kapitalist bir tüketim aracına dönüşmesi “teşhircilik”, “röntgencilik”, “fetişizm” ve özellikle de “beden fetişizmi” gibi birçok psiko-patolojik duyguyu da kışkırtmaktadır. Bilindiği gibi, kültürel antropoloji ve sosyoloji alanından farklı olarak psikoloji ve psikiyatride “fetişizm”, cansız nesnelere ya da belirli vücut bölümlerine karşı cinsel istek duyma durumudur. Bu anlamda “fetiş”, kendi başına bir cinsellik aracı olmayan nesnelere ya da vücut bölümlerine verilen addır. Fetişizm psikiyatride “parafili” olarak tanımlanan cinsel uyum bozuklukları sınıfında bir rahatsızlık olarak ele alınmaktadır. Günümüzde çeşitli mal ya da hizmetler,

yaygın bir reklam ve pazarlama tekniği olarak, herhangi bir cinsel anlam ve işleve sahip olmamasına rağmen çeşitli vücut organlarının öne çıkarılmasıyla pazarlanmaktadır. Tüketicinin ilgili vücut bölümüne odaklanmasını sağlamak için çoklukla dövmelerden yararlanılmaktadır. Böylelikle, reklam ve pazarlamada tüketicinin bilinçaltısındaki psiko-patolojik “parafili” duygusu kışkırtılmaktadır. Örneğin bir ayakkabı reklamında ilgili ürünü giymiş dövmeli bir “kadın ayağı”, bir giysi reklamında ilgili ürünü giymiş dövmeli bir “kadın omzu”, bir mayo reklamında ilgili ürünü giymiş dövmeli bir “kadın beli” öne çıkartılmaktadır. Yine başka ürünlerin reklam ve pazarlamasında, ürünle ilişkili olup olmamasına bakılmaksızın, vücudu boydan boya dövmeyle kaplanmış “kaslı erkek vücudu” imgesinin öne çıkartılması sık karşılaşılan bir durumdur. Reklam ve pazarlama alanında kullanılan bu tekniğin toplumda beden fetişizminin kışkırtılmasına, beden fetişizminin kışkırtılması ise dövme yaptırma davranışının yaygınlaşmasına diyalektik bir biçimde neden olduğu söylenebilir.

Burada dövme ve dövmeciliğin gelecekte alacağı hale ilişkin birkaç saptama yapmakta büyük bir yarar var. Moda ve tüketim eşyası olmanın dışında dövme, günümüzde "giyilebilir teknoloji" kapsamında vücut sıcaklığı, vücuttaki su düzeyi, pH değerleri, şeker miktarı, vitamin değerleri gibi hastaların vücutlarına ilişkin yaşamsal verileri gözlemleyen bir "elektronik hastabakıcı" olarak kullanılmaya başlanmıştır. Teknoloji alanında ortaya çıkan bu gibi yenilikler, elektronik dövmelerin önümüzdeki yıllarda özellikle sağlık sektöründe çok büyük önem kazanacağını daha şimdiden göstermektedir. (Kim vd., 2011: 838; Bhattacharya & Bhattacharjee, 2013: 442)

6.SONUÇ

Tarihin ilk yerleşik topluluklarında yazısız kültürün sembolik iletişim aracı olmaktan çıkıp günümüzde moda ve güzellik sektörünün vazgeçilmez bileşenlerinden biri haline dönüşen "dövme", insanlık tarihinin hemen her kültüründe yaygın gözlenen bir olgu olmuştur.

Tarih boyunca eski Mısır dilinde "mentenu", Babil dilinde "samātu" ya da "sataru", İb- ranicede "ka'aka", Arapçada "veşm", Yunancada ise "stigma" ya da "stigmata" sözcükleriyle ifade edilen "dövme", Polinezya dilinde dövme yapılırken çıkan ritmik sesin yansıması olarak "tatau" sözcüğünden Batı dillerine geçmiş ve daha sonra fonetiğini değiştirerek İngilizce "tattoo", Almanca "tatowierung" ve Fransızca "tatouage" halini almıştır. Türk dilinde ise "dövme", daha çok Türk kültürünün ayırıcı özelliklerinden biri olan "tamgalama" ya da "dağlama" geleneğinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Türk kültüründe dövme daha çok "tamga", "tamgalama" ve "dağ", "dağlama" sözcükleriyle ifade edilmiştir. Günümüzde Anadolu'nun yerel ağızlarında dövme, "dövün", "döğün" ya da "döğme" sözcükleriyle de dile getirilmektedir. Güney Doğu Anadolu bölgesinde ise "dövme" sözcüğüne karşılık olarak "dek" ya da "dak" sözcükleri yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.

Arkeolojik eserler üzerinde yapılan araştırmalar, 6500 - 5500 yıl önce Doğu Avrupa'da yaşamış Trypillia-Cucuteni kültürü, 7400-3800 yıl önce Thailand'da yaşamış Ban-Chiang kültürü, 8000 - 4000 yıl önce Çin'de yaşamış Yangshao kültürü, 7500 yıl önce Kuzey Amerika'da yaşamış Anasazi-Mogollon kültüründen kalma seramik ve

heykelcikler üzerindeki çeşitli desenlerin şaşırtıcı bir biçimde birbirine benzer olduğunu ortaya koymuştur. (Klyosov.& Mironova, 2013: 164) Bu bağlamda; birbirinden çok farklı kültürlerde gözlenen "dövme"nin, her toplumda kendisine özgü uygulama alanları bulunduğu, uygulama teknikleri ve desenlerinin kültürel yayılma yoluyla bir toplumdaki diğerine geçtiğini söylemek mümkündür.

Nitekim "dövme", Anadolu'daki Hitit, Kuzey ve Doğu Avrupa'daki Cucuteni-Trypillia, Japonya'daki, Jömon ve Afrika'daki Mısır kültürlerinde tapınma ve adak ritüelleriyle ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan Mısır ve Orta Avrupa başta olmak üzere pek çok kültürde dövmenin mistik bir tedavi yöntemi olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Babil, Mısır ve Greko-Romen kültürlerinde ise "dövme" bir aşağılama ve cezalandırma işareti olarak köleler, suçlular ve savaş esirleri üzerinde uygulanmıştır. Trakyalılar, İskitler, Dacians, Galyalıları, Picts, Keltler ve Brutonlar gibi diğer kültürlerde ise "dövme" bir soyluluk, yiğitlik ve bilgelik işareti olarak anlaşılmıştır. Bunun dışında, Türklerde kölecilik, hiçbir zaman kurumsallaşmış bir yapıya dönüşemediği için Türklerde "dövme" köleleri işaretleme ya da cezalandırma işareti olarak kullanılmamıştır. Çinlilerde olduğu gibi Türklerde de "dövme" daha çok farklı kabile ya da boyları, kast ya da sınıfları birbirinden ayırt etmek için çağdaş anlamda bir "logo", bir "arma" ya da belki de bir "bayrak" olarak kullanılmıştır.

James Cook'un Polinezya adalarını keşfetmesiyle Batı dünyasının gündemine giren "dövme", bu tarihten itibaren hızla yaygınlaşmış ve daha çok moda ve süslenme aracı olarak anlaşılmaya başlanmıştır.

1960’lı yıllardan itibaren eğitilmiş ve sanatsal kaygı taşıyan dövmeçilerin ortaya çıkması, dövmeçiliği bir yandan bir sanat dalı haline getirirken aynı zamanda ticari bir sektör haline de dönüştürmüştür. Günümüzde ise “dövmeçilik”, profesyonel yapılan bir meslek grubuna dönüşerek ABD başta olmak üzere pek çok ülkede hızlı büyüyen ticari sektörlerin en başında yer almaya başlamıştır.

Günümüzde, endüstrileşen ve kapitalist bir tüketim aracı haline dönüşen “dövme” ve “dövmeçilik”, “teşhircilik”, “röntgencilik”, “fetişizm” ve özellikle de “beden fetişizmi” gibi birçok psiko-patolojik “parafili” davranışı kışkırtmaktadır. Bir ayakkabı reklamında ilgili ürünü giymiş dövmeçili bir “kadın ayağı”, bir giysi reklamında ilgili ürünü giymiş dövmeçili bir “kadın omzu”, bir mayo reklamında ilgili ürünü giymiş

dövmeçili bir “kadın beli”; yine başka ürünlerin reklam ve pazarlamasında, ürünle ilişkili olup olmamasına bakılmaksızın, vücudu boydan boya dövmeyle kaplanmış “kaslı erkek vücudu” insanlardaki beden fetişizmi duygusunun kışkırtılmasına; “beden fetişizmi”nin kışkırtılması ise dövme yaptırma davranışının giderek yaygınlaşmasına diyalektik bir biçimde neden olmaktadır.

Yine de, bugünkü teknolojik gelişmeler ışığında denilebilir ki, epidermal elektronikte gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda; vücut ısısı, vücuttaki su düzeyi, pH değerleri, şeker miktarı, vitamin değerleri gibi vücudumuza ilişkin yaşamsal verileri gözlemleyen elektronik dövmeçiler, yakın gelecekte yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelecektir.

KAYNAKÇA

- ABİÇ, S. (2011). **Dövme/ Dek**. Mardin Valiliği Yayınları, Mardin.
- AARON Deter-Wolf. (2013). "The Material Culture and Middle Stone Age Origins of Ancient Tattooing", (ed. Philippe Della Casa ve Constanze Witt), *Tattoos and Body Modifications in Antiquity*, **Zurich Studies in Archaeology** / 9, ss. 15-25.
- ACADEMIE FRANÇAISE. (1835). "Tatou- age" maddesi, **Dictionnaire de l'Academie Française**, Dictionnaire de L'Academie Francaise-Sixieme Edition, Paris Imprimerie et Librairie de Firmin Didot Freres.
- AKALIN, Ş.H., Toparlı R. ve Gözaydın N. vd. (2005). "dövün", "döğün", "döğme", "dağ", "dağlama", "damga" maddeleri". **TDK Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Basım Evi, 10. baskı, Ankara, s. 571.
- EVERY R., Bezmez S., Edmonds A.G. ve Yaylalı M. (ed.) (1983). "tattoo" maddesi, **Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlüğü**, Redhouse Yayınevi, 10. Baskı, İstanbul.
- BHATTACHARYA & BHATTACHARJEE. (Mayıs 2013). "Epidermal Electronics Printed On The Membrane AS Tattoo", **International Journal Of Innovative Research & Development**, 2/5, ss. 437-443.

- BIANCHI, R. S. (1988). "Tattoo in Ancient Egypt in Marks of Civilization", (ed. Arnold Rubin) **Museum of Cultural History**, Los Angeles, ss. 21-28.
- "Bodies of Inscription: A Cultural History of the Modern Tattoo, Community." (2000). **Duke University Press**, Durham&London.
- BOZKURT, G. (1981). "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 38/1-4, ss. 65-106.
- BRUNS, C. (2011). "Skin and Bones: Tattoos in the Life of the American Sailor", **Independence Seaport Museum**, Philadelphia.
- BULUT, F. (Ağustos 2002). "Dövme", **Atlas Dergisi**, S.113, ss. 36-54.
- CARRİİ, E. R. (2000). "Tattoo in Early China", **Journal of American Oriental Society**, 120/3, ss. 360-376.
- CIRLOT, J. E. A. (1971). "Tattooing" maddesi, **Dictionary Of Symbols**, (İspanyolcadan İngilizceye çev. Jack Sage), Second Edition, Routhledge/ London.
- CİHAN, A. (04-05 Nisan 2007). "Diyarbakır Karaçi Çingenelerinde Dövme Geleneği". **Türk Kültüründe Beden Sempozyumu**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul.
- ÇAY, M. A. (1983). **Anadolu'da Türk Tamgası (Koç Heykel-Mezar Taşları ve Türklerde Koç-Koyun Meselesi)** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- ÇEVİK, N. K. (1996). "Anadolu'nun Bazı Yörelerinde Dövme Âdeti ve Bu Âdetin Çağdaş Yaşamdaki Yeri", **I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı/ Hagem Yayınları, Ankara, ss. 222-227.
- ÇORUHLU, Y. (Şubat 2015). "Tendeki Desen Dövme", **National Geographic Türkiye**, İstanbul, ss. 32-53.
- DEMELLO, M. (December 1993). "The Convict Body: Tattooing Among Male American Prisoners", **Anthropology Today**, London, Vol. 9/ 6, ss. 10-13.
- "Doğunun Tenindeki Nakış", (Ağustos 2002). **Atlas Dergisi** /113.
- DETER-WOLF A., Robitaille B., Krutak L., Galliot S. (2015) "The World's Oldest Tattoos", **Journal of Archaeological Science: Reports** Published article available, <http://www.sciencedirect.com>.
- DEVELİOĞLU, F. (1996) "Veşm" maddesi, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Aydın Kitabevi Yayınları, 30. Baskı, Ankara.
- DİLÇİN, C. (1983). "dağ", "dağlama", "dövün", "döğün", "döğme", "tamga" maddeleri", **Yeni Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu, Ankara, ss. 60-201.
- DIYARBEKİRLİ, N. (1972). **Hun Sanatı**. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

- DURMUŞ, İ. (2012). "Türk Kültür Çevresinde Dağlama Geleneği", **Millî Folklor** 95/ 24, ss.114-121.
- ENCYCLOPEDIA OF BODY ADORNMENT** (2007). Greenwood Press Westport-Connecticut, London.
- ERCİLASUN A. B. (2004). **Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ, Ankara.
- FAHLANDER, F. (2015). "The Skin I live in. The Materiality of Body Imagery", "Own and Be Owned". (ed. Alison Klevnâs & Charlotte Hedenstierna-Jonson.), **Stockholm Studies in Archaeology/ 62**, Stockholm, ss. 49-71.
- FAİK, B. (Ağustos 2002). "Dövme" maddesi, **Atlas Dergisi/ 113**, ss. 36-54.
- FISHER, J. A. (2002). "Tattooing the Body, Marking Culture." **Body & Society** 8/4, ss. 91-107.
- FRAHM, E. (2010). "Reading the Tablet, the Exta, and the Body: The Herme- neutics of Cuneiform Signs in Babylonian and Assyrian Text Com- mentaries and Divinatory Texts", Divination and interpretation of signs in the ancient World (ed. Amar Annus), **The Oriental Institute of the University of Chicago Oriental Institute Seminars/ N. 6**, Chicago, ss. 93-142.
- GELB, I. J, Jacobsen T., Landsberger, B., Oppenheim. A. L. (1995). "simtu", "samâtu", "satâru", "muwassu", "gallabu" ve "gallabutu" maddeleri, **The Assyrian Dictionary Of The Oriental Institute Of The University Of Chicago**, The University Of Chicago Press, Chicago, s.17.
- GEVARYAHU, G. J. ve Ka'aka K. (2010). "Tattooing Or Branding?", **Jewish Bible Quar- terly (Leviticus 19: 28)** , N. 38/1, ss.13-21.
- GILBERT, S. (2000). **Tattoo History: A Source Book: An Anthology of Historical Records of Tattooing Throughout The World**, Juno Books, New York.
- GREEN, T. (2007). "Tattooing 12.000 Years Ago Tattoo History: It's actually less painful than being tattooed." <http://www.tattoosymbol.com>.
- GÖKER, H. ve Çağlayandereli M. (4-6 Ekim 2010). "Dersim Kültürü Özelinde Anadolu Dövme Sanatı", **1. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu**, Tunceli, Poster No: 6.
- GUENTER, S. M. (2007). "Flag Tattoos: Markers of Class and Sexuality". **Flag Institute**, Essay, ss.141-150.
- GÜLENSOY, T. (1989). **Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul.
- GÜLLÜDAĞ, N. (Ocak 2015). "Türklerde Damga Geleneği ve Nogay Türklerinin Damgaları Üzerine Bir İnceleme", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi /6**, C. 3, ss.132-150.

- HAMMURABİ YASALARI. (1904). (çev. Robert Francis Harper), **Luzac Company, The University of Chicago Press**, Chicago/ London.
- HAZAR, M. (2007). "Mardin 'Kızıltepe-Bozhöyük' Yöresinde Beden İşaretleri", **Makalelerle Mardin III/ Eğitim Kültür Edebiyat** (haz. İbrahim Özcoşar), Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.
- HEREDOTOS. (2011). **Tarih**, (çev. Müntekim Ökmen). Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 7. baskı, İstanbul.
- HOLMES B. (2012). "Marked Bodies, A Cultural History of Human Body in Antiquity", (ed. Daniel H. Garrison) **Berg-Oxford**, Newyork, ss. 159-183.
- HUMMEL, P. (February 2002). "Skin Deep, Notes on History art and Painful Beauty of Tattoo". (ed. Paula Barclay, Portland Oregon), **Reed Magazine**, <http://www.reed.edu>.
- JEFFREYS, S. (2000). "Body Art and Social Status: Cutting, Tattooing and Piercing From a Feminist Perspective", **Thousand Oaks & New Delhi: Feminism & Psychology**, London,10/4 ss. 409-429.
- JONES, C. P. (1987). "Stigma: Tattooing and Branding in Greco-Roman Antiquity." **Journal of Roman Studies** / 77, ss. 139-155.
- KÂŞGARLI MAHMUD. (2007). **Divan-ü Lugat-it Türk**, (çev. Serap Tuba Yurteser ve Seçkin Erdi). Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- KIM, D.- Hyeong vd. (Ağustos 2011). "Epidermal Electronics", **Science, the American Association for the Advancement of Science/ 333**, New York, ss. 838-843.
- KLYOSOV, A. A., Mironova, E. A. (2013). "A DNA Genealogy Solution to the Puzzle of Ancient Look-Alike Ceramics across the World", **Advances in Anthropology** 3/3, ss. 164-172.
- KRISTINN, Â. (2014). "Yakuza. History of the Yakuza", **Reykjavik: Sigillum Universitatis Islandiae, Thesis**, <http://skemman.is/stream>. pdf.
- KSENOPHON. (1999). **Yunan Tarihi**, (çev. Suat Sinanoğlu). Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- KUR'AN-I KERİM**. (2014) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, <http://mushaf.diyamet.gov.tr>.
- KUTSAL KİTAP**. (2011). Yeni Dünya Çevirisi, New World Translation of the Holy Scriptures, Watch Tower Bible And Tract Society Of Pennsylvania, New York.
- LARSSON, Göran. (2011). "İslam and Tattooing: An old question, A New Research Topic", **Abo, University of Gothenburg Sweden: Scripta Instituti Donneriani Aboensis**, Finland /23, ss. 237-256.

- LAZAROVİCİ, C. M., Lazarovici G.C., Jurcanu S. (2009). "Cucuteni: A Great Civilization Of The Prehistoric World", (ed. Lâcrâmioara Stratulat) **Palatul Culturii Publishing House**, Iași.
- LEVI-STRAUSS, C. (1963). **Structural Anthropology**, Translated from the French by Claire Jacobson & Brooke Grundfest Schoepf, Basic Books Inc., Publishers, New York.
- (2012). **Yapısal Antropoloji**, (Fransızcadan çev: Adnan Kahiloğulları), İmge Kitabevi, Ankara.
- LOBELL, J.A. ve Powell, E.A. (November/ December, 2013). "Ancient Tattoos", **Archaeology Magazine**, New York, ss. 41-46.
- MANSEL A. M. (2004). **Ege ve Yunan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, 8. Baskı, Ankara.
- MARAŞLI, S. (2013). "Türk Alp Geleneğinin Ortaçağ Anadolu Tasvir Sanatına Yansımaları". **Siberian Studies (SAD)/ 1.3**, ss.17-42.
- MARCZAK, Agnieszka. (2007). "Tattoo World", **The Department of Anthropology, The Faculty of Arts and Sciences**, Honors Projects Overview, Rhode Island, s.29, <http://digitalcommons.ric.edu>.
- MARTİ, J. (2010). "Tattoo, Cultural Heritage and Globalization", **Scientific Journal of Humanistic Studies, 2/3 Argonaut Publishing House**, Cluj-Napoca, ss.1-9.
- MASSEY, G. (2008). "Ancient Egypt: The Light of the World" **Celephais Press**, Leeds, Vol. 1,
- MCCARTHY, D. (2011). **M. P. An Economic History of Organized Crime**, Routledge, London & New York.
- MİFFLİN, M. (2013). **Bodies of Subversion: A Sacred History of Woman and Tattoo**, Power House Book, New York.
- NASKALİ, E. G. ve Koç A. (ed.) (2009). "Diyarbakır'da Karaçi Çingenelerinde Dövme," **İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss. 203-216.
- NIKITIN A.G., Sokhatskyb M.P. , Kovaliukh M.M. , Videikod M.Y. (2010). "Comprehensive Site Chronology and Ancient Mitochondrial DNA Analysis from Verteba Cave-A Trypillian Culture Site of Eneolithic Ukraine", **Interdisciplinaria Archaeologica Natural Sciences in Archaeology I/1-2**, ss. 9-18.
- "Not Just for Bikers Anymore: Popular Representations of American Tattooing." (1995) **Journal of Popular Culture/ 29**, ss. 37-52.
- O'CONNELL, M., Airey R., Craze R. (2005). **The Complete Encyclopedia of Signs & Symbols**, Hermes House, London.
- ORKUN, H. N.(1940). **Eski Türk Yazıtları III**, Türk Dil Kurumu, 3.baskı, İstanbul.

- ÖNCÜL, K. (2012). **Kültürümüzde Dövme Geleneği**, Kafkas Üniversitesi Türk Halkbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Kars.
- ÖRNEK, S. V. (1971). "Dövme" maddesi, **Etnoloji Sözlüğü**, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- PERZANOWSKI, A. (2013). "Tattoos & IP Norms", **Case Western Reserve University School of Law**, S. 98, Minnesota, ss. 511-591.
- PEQUART M. & PEQUART ST. J. (1962). "Grotte du Mas d'Azil (Ariege), Une Nouvelle Galerie Magdalénienne", **Annales de Paleontologie**/ 48, ss. 197-243.
- PINCH, G. (1994). **Magic in Ancient Egypt**, British Museum Press, London.
- PLUTARK. (2006). **İsis ve Osiris**, (çev. Muammer Tuncer) Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul.
- RAHMİ, Y. (1994). "Dövme" maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C. 9, ss. 521-522, <http://www.islamansiklopedisi.info>.
- SANDERS C. ve Vail D. A. (2008). **Customizing The Body: The Art and Culture of Tattooing**, Revised And Expanded Edition, Temple University Press, Philadelphia.
- SANDERS, C. (1988). "Marks of Mischief: Becoming and Being Tattooed." **Journal of Contemporary Ethnography**/16 (ed. Charles Edgley ve Jeffrey E. Nash), Sage Publishing, London, ss. 395-432.
- SCHEİNFELD, N. (2007). "Tattoos and religion", **Clinics in Dermatology**, New York, Elsevier/25, ss. 362-366.
- SHAW, I. ve Robert J. (1999). "Anau', 'Jomon Period', 'Chinchorro', 'Tri- polye', 'Hittites', 'Hacilar', 'Mummification', 'Pazyryk', 'Deir el-Bahari' ve 'China' maddeleri, **A Dictionary of Archeology**, Blackwell Publishers Ltd., Massachusetts.
- SINCLAIR, A. T. (July-September 1908). "Tattooing-Oriental And Gypsy", **American Anthropologist** 10/3, Massachuset, ss. 361-386.
- SMEATON, W. (1937). "Tattooing Among the Arabs of Iraq". **American Anthropologist** /39, ss. 53-61.
- TASSIE, G. (2009). "Identifying the Practice of Tattooing in Ancient Egypt and Nubia." **Papers from the Institute of Archaeology** /University College/14, London, ss. 85-101.
- TEZCAN, M. (2000). **Türk Ailesi Antropolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- TOPRAK, F. (Winter 2011). "Defter-i Cengiz-Nâme'de Boy Nişanları ve Damgalar", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** 6/1, ss. 555-574.

- TOSUN, M. Y., Sumer K. (1975). **Babil-Asur Kanunları ve Ammi-Saduqa Fermanı**, TTK Yayınları, Ankara.
- ÜLKEN, H. Z. (1969). "Dağlama" maddesi, **Sosyoloji Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- VANDENBEUSCH M. ve Antoine D. , (2015). "Under Saint Michael's Protection: A Tattoo From Christian Nubia", **Journal of the Canadian Centre for Epigraphic Documents/1**, Toronto, Ontario, ss.15-19.
- VAN DİNTER, M. H. (2005). **The World of Tattoo**, KIT Publishers, Amsterdam.
- WAHRIG, G. (1985). "Tatauiierung" ve "Tâtowierung" maddeleri, **Wahrig Deutsches Wörterbuch, Mosaik Verlag**, München.
- WEST, T. (February 2012). "The Taboo of Tattoos: Changes in Body Art During the New Deal and World War II.", **Journal of Research Across the Disciplines, Jacksonville University**, ss. 7-8.
- WESTERMANN, W. L. (1984). **The Slave Systems of Greek and Roman Antiquity**, **The American Philosophical Society**, Phidephia.
- WOHLRAB, S., Stahl J., Kappeler P. M. (2007). "Modifying the Body: Motivations for Getting Tattooed and Pierced", **Body Image**, Elsevier Ltd, New York, 4 (1), ss. 87-95.
- QUILTER, J. (2011). **The Moche of Ancient Peru**, Harvard University, Peabody Museum Press, Harvard.
- YÛSUF HÂS HÂCİB. **Kutadgu Bilig**. (haz. Mustafa S. Kaçalın), T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Kültür Eserleri, Ankara, e-kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.
- ZELYCK, L. (2005). "Under The Needle: An Ethical Evaluation Of Tattoos And Body Piercings". **Christian Research Journal**, Charlotte, 28/ 6, ss.1-8.

EK 1: DÖVMEME İLİŞKİN ÖNEMLİ TARİHLENDİRMELER

Taş Devri	2.6 Milyon Yıl Önce -Muhtemelen "dövme" yapımı ile ilişkili olduğu sanılan kil ve kırmızı topraktan yapılmış boya kutuları buluntusu. MÖ 6000 Çatalhöyük kalıntılarında, insan biçimli "dövmeli figürler"in bulunması. MÖ 6000 Hacılar Höyüğü kalıntılarında, insan biçimli "dövmeli figürler"in bulunması. MÖ 5000 Muhtemelen Japonya'da Jömon kabilelerinde bezeme amaçlı "dövme" kullanılmaya başlanması. MÖ 4750 Romanya-Ukrayna arasında yaşayan Cucuteni kültüründe "dövme"nin görülmesi.
Bronz Devri	MÖ 3250 "Dövmeli Buz Adam Otzi"nin mumyasının bulunması. MÖ 2160 11.Mısır Hanedanlığına ait üç "dövmeli mumya" kalıntısı MÖ 2000 Asur ve Babil'de kölelerin ve hayvanların dövmelenmesi. MÖ 2000 Museviliğin "dövme"yi yasaklaması. MÖ 1500 Bezeme amaçlı kullanılan ilk "Mısır dövmesi kalıntısının bulunması
Demir Devri	MÖ 1200 "Dövme"nin Polinezya'da muhtemelen süslenme amaçlı kullanılmaya başlaması. MÖ 400 1993 yılında, Rus arkeolog Sergei Rudenko (1885-1969) tarafından "Dövmeli Pazyryk Savaşçısı Buluntusu" MÖ 247 Japonya'da Jömon kabilesinde "dövme" kullanımına ilişkin ilk buluntular.
İlkçağ	MÖ 020 Muhtemelen Trakyalıların süslenme amaçlı "dövme" kullanmaya başlaması. MÖ 027 Yunan dünyasında köleleri ve suçluları ayırt etme işareti olarak "dövme"nin kullanılmaya başlanması. MS 300 St. Lawrence Adası'nda ilk dövme kalıntılarının bulunması.
Ortaçağ	MS 600 Roma imparatorluğunda Amedius Aetius tarafından "dövme" tekniğiyle ilgili ilk kitabın yayınlanması. MS 700 İslamiyet'te ""dövme"nin yasaklanması ya da hoş karşılanmamaya başlaması. MS 787 Papa I Hadrianus tarafından Hıristiyanlık dünyasında "dövme"nin tamamen yasaklanması
Yakınçağ	1769 Kaptan Cook'un Tahiti Adasıyla "dövm"eyi yeniden keşfi ve "tattoo" sözcüğünü İngilizceye kazandırması. 1846 yılında Martin ve kızı Nora Hildebrandt'ın New York'ta Oak Caddesi üzerinde ilk "dövme dükkanı"nı açması 1862 Galler Prensi Edward'ın "dövme" yaptırması. 1882 Kral VII. Edward'ın oğlu George'a Japonya ziyaretinde "dövme" yapılması. 1877 - 1961 Maud Stevens Wagner'in "Şubat 1877 - 30 Ocak 1961"de ilk dövme sanatçısı olarak ortaya çıkışı. 1891 ABD'de ilk elektrikli dövme aleti patentinin alınması. 1861-1865 ABD'de iç savaş esnasında milliyetçi ve vatansever "dövme"lerin yaygınlaşması.
Günümüz	1914-1918 "I.Dünya Savaşı" esnasında "dövme"nin askerler arasında yaygınlaşması. 1939-1945 "II. Dünya Savaşı" esnasında "dövme"nin askerler arasında yaygınlaşması; fakat halk arasında önemini yitirmesi. 1960 Eğitimli ve sanatçı ruhlu bir dövmeci neslinin ortaya çıkması, "dövme"nin sanat dalı kabul edilmeye başlanması. 1970 "Dövme"nin kadın ve gençlik hareketlerinin gelişmesine bağlı olarak alt kimlik işareti olarak kullanılmaya başlaması. 1980 Moda ve güzellik sektörünün gelişmesine bağlı olarak dövmenin endüstri haline gelmesi. 2013 İlk elektronik "dövme"nin kullanılmaya başlanması.